

KÄYTÄNNÖLLINEN ITSEYMMÄRRYS JA NORMATIIVISET DEMOKRATIA TEORIAT

Tunnustussuhdeteoreettinen selvitys demokratiakäsitysten
olettamista käytännöllisen itseymmärryksen muodoista

Jani Kiiveri
Maisterintutkielma
Filosofia
Yhteiskuntatieteiden ja
filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2023

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Tekijä Jani Kiiveri	
Työn nimi Käytännöllinen itseymmärrys ja normatiiviset demokrateoriat: Tunnustussuhdeteoreettinen selvitys demokrateoriaten olettamista käytännöllisen itseymmärryksen muodoista	
Oppiaine Filosofia	Työn tyyppi Maisterintutkielma
Aika 20.3.2023	Sivumäärä 46
Ohjaajat Onni Hirvonen, Olli-Pekka Moisio	
Tiivistelmä Tässä tutkielmassa käsitellään normatiivisten demokrateorioiden olettamaa käytännöllistä itseymmärrystä Axel Honnethin tunnustussuhdeteorian avulla. Tarkoituksena on selvittää liberalismin, republikanismin ja elämänmuoto-teorian olettamia käytännöllisen itseymmärryksen muotoja näihin demokrateorioihin kuuluvien normatiivisten odotusten perusteella. Tämä tapahtuu selvittämällä, minkälainen vapauskäsite eri teorioihin kuuluu, minkälaisia asenteita ja arvoja teorit olettavat ja mitä tunnustussuhteita ne edellyttävät. Demokrateoriat korostavat vaihtelevasti demokrateian merkityksiä, ja siksi ne olettavat myös erilaisia asioita ihmisten jakamilta arvoilta ja asenteilta. Erilaiset lähtökohdat johtavat erilaisiin käsityksiin mitä demokrateiaan tulisi kuulua, mitä asioita sen tulee kattaa ja kuinka sitä tulisi toteuttaa. Tutkielman lopputuloksena on tarkempi käsitys siitä, minkälaisia asioita erilaiset demokrateiakäsitykset odottavat yksilöiltä.	
YSO asiasanat: filosofia, tunnustaminen (filosofia), kunnioitus, yhteiskunta, yhteiskuntafilosofia, demokrateia	
Vapaat asiasanat: tunnustuksen filosofia, demokrateoriat, itseymmärrys, Honneth	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

TAULUKOT

TAULUKKO 1. Käytännöllinen itseymmärrys normatiivisissa demokrateorioissa	41
--	----

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	ITSEYMMÄRRYS, POLITIIKKA JA TUNNUSTUS	4
	2.1 Tunnustusteoria	5
	2.2 Honnethin tunnustuksen filosofia	8
	2.2.1 Tunnustussuhteet ja käytännöllinen itseymmärrys	8
	2.2.2 Tunnustus ja poliittinen toimijuus	10
	2.3 Tunnustussuhdeteoria demokrateorioiden tarkastelussa	12
3	KÄYTÄNNÖLLINEN ITSEYMMÄRRYS JA NORMATIIVISET DEMOKRATIAATEORiat	14
	3.1 Normatiiviset demokrateoriat	14
	3.2 Tutkimuskysymyksen tarkennus	16
	3.3 Liberaalit demokrateoriat	17
	3.3.1 Pluralismi ja poliittinen individualismi	19
	3.3.2 Liberaalidemokratia ja markkinatalous	22
	3.3.3 Käytännöllinen itseymmärrys liberaaleissa demokrateorioissa	25
	3.4 Republikanismi	26
	3.4.1 Vapaus vapautena alistamiselta	27
	3.4.2 Demokraattinen itsemäärääminen	29
	3.4.3 Käytännöllinen itseymmärrys republikanismissa	31
	3.5 Demokratia elämänmuotona	33
	3.5.1 Sosiaalinen vapauskäsite	34
	3.5.2 Demokraattinen eettinen elämä	35
	3.5.3 Käytännöllinen itseymmärrys elämänmuoto-teoriassa	38
4	KESKUSTELU: DEMOKRATIAATEORiat VERTAILUSSA	40
5	LOPUKSI	44
	LÄHTEET	45

1 JOHDANTO

Demokraattiset yhteiskunnat kohtaavat jatkuvasti erilaisia haasteita, joten keskustelu demokratian edellytyksistä ja sitä tukevista asioista on tärkeää. Liiallinen oman edun tavoittelu, valeutiset ja monet demokratian käytännön haasteet¹ ovat joitain esimerkkejä asioista, jotka haittaavat nykyaikaisten demokraattisten yhteiskuntien toimintaa. Jos yhteistyön, tutkitun tiedon ja keskustelun merkitys kyseenalaistetaan suorasti tai epäsuorasti joutuvat myös demokratiaa kannattelevat rakenteet koetukselle. Sosiaalisista ja poliittisista kysymyksistä käytävä keskustelu on keskeinen osa nykyisiä demokraattisia yhteiskuntia. Niiden avulla järjestetään yhteiskuntaa, ja tehdään päätöksiä, jotka voivat koskea jokaista yhteiskunnan jäsentä.

Tämä tutkielma tarkastelee demokraattista ja poliittista toimijuutta ja näihin liittyvää käytännöllistä itseymmärrystä. Tutkimuskysymyksenä on: minkälaista käytännöllistä itseymmärrystä erilaiset normatiiviset demokratiateoriat olettavat? Tämä tapahtuu selvittämällä minkälaisia toimintaa ohjaavia asenteita erilaiset normatiivisia ohjeistuksia sisältävät demokratiateoriat odottavat ihmisiltä. Käytän aiheen tarkastelussa tunnustuksen filosofian ja politiikan teorioita, ja erityisesti Axel Honnethin tunnustussuhdeteoriaa. Tunnustuksen filosofian ja politiikan teoriat kytkevät eksplisiittisesti yksilöiden itseymmärryksen poliittiseen toimijuuteen, joten erilaisten demokratiakäsityksien itseymmärrykseen liittyviä oletuksia voidaan selvittää näiden teorioiden avulla. Tutkielman päätteeksi meillä on tarkempi käsitys siitä, minkälaisia asioita erilaiset demokratiateoriat odottavat ihmisten väliseltä vuorovaikutukselta.

Koska demokraattiset instituutiot ovat tärkeä osa nykyaikaisia yhteiskuntia, on hyvä tarkastella, mitä erilaisista oletuksista, jotka koskevat demokratian keskeisiä

¹ Cunninghamin (2002, 15–21) mukaan demokratian käytännön haasteisiin kuulu esimerkiksi enemmistön diktatuuri, konformismi, hallinnon tehottomuus ja konfliktien ylläpitäminen. Erilaiset käsitykset demokratiasta voivat vastata yllä lueteltuihin ongelmiin eri tavoilla olettamalla tietynlaisia teoreettisia lähtökohtia, joiden kautta teoriat pyrkivät vastaamaan demokraattisten yhteiskuntien kohtaamiin ongelmiin.

merkityksiä, seuraa oletuksille ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta. Ihmiset osallistuvat demokraattisiin prosesseihin vaihtelevasti esimerkiksi siksi, koska heillä on erilaisia odotuksia poliittisesta ja yhteiskunnallisesta vuorovaikutuksesta ja sitä koskevista arvoista ja asenteista. Demokraattisia instituutiota voidaan tukea tarkastelemalla erilaisten demokratiakäsitysten taustaoletuksia, ja huomata erilaisuutta ja yhteyksiä näiden välillä, jolloin keskustelu erilaisista lähtökohdista voi olla vastavuoroisempaa.²

Aloitan tutkielman käsittelemällä tunnustusteorioita, jotka muodostavat teoreettisen taustan tutkielmalleni. Luvun on tarkoitus selvittää mitä tunnustus tarkoittaa ja kuinka se liittyy käytännölliseen itseymmärrykseen. Luvun aikana hahmotan tarkemmin itseymmärryksen, tunnustuksen ja poliittisen toimijuuden välisiä yhteyksiä. Esittelen luvussa myös Honnethin tunnustussuhdeteorian, joka on tutkielman keskeinen käsitteellinen viitekehys. Käsittelen kuinka tunnustussuhteet muodostavat käytännöllistä itseymmärrystä ja kuinka tunnustus muodostaa sosiaalista ja poliittista toimijuutta. Lopuksi kertaan perustelut tunnustussuhdeteorian ja tunnustuksen filosofian käyttämisestä demokratiamallien olettamien itseymmärryksen muotojen selvittämiseen.

Tunnustusteorioiden käsittelemisen jälkeen selvitän minkälaisia ihmisten välisiä arvoja ja asenteita kolme erilaista demokratiateoriaa olettavat, jotta niiden kuvaamat käsitykset voisivat ohjata ihmisten toimijuutta. Aloitan tarkastelemalla liberaaleja demokratiakäsityksiä, siirryn tämän jälkeen republikaanisiin teorioihin ja lopuksi Honnethin elämänmuoto-teoriaan. Käytän jokaisen teorian olettaman käytännöllisen itseymmärryksen tutkimiseen kolmea kysymystä. Näistä ensimmäisen selvittää demokratiateorian vapauskäsitystä. Toinen kysymys tarkastelee minkälaisia asioita demokratiateoriat edellyttävät poliittiselta toiminnalta ja arvoilta. Kolmas kysymys koskee demokratiakäsityksien olettamia tunnustuksen muotoja. Kysymykset jäsentävät demokratiakäsitysten olettamaa itseymmärrystä, jota yksilöiltä odotetaan, jotta teorioiden kuvaamat käsitykset voisivat ohjata ihmisten vuorovaikutusta ja arvojen muodostumista.

Tutkielman lopuksi kertaan demokratiakäsityksien olettamia käytännöllisen itseymmärryksen muotoja tutkielmassa tehdyn jäsennyksen perusteella. Käsittelen myös mitä demokratiakäsitysten ja niiden olettamien itseymmärryksen muotojen tarkastelusta voidaan tutkielman perusteella sanoa.

Vaikka tunnustuksesta on viimeisten vuosikymmenten aikana kirjoitettu paljon, tarkastelen demokratiateorioita erityisesti Honnethin tunnustussuhdeteorian avulla. Honneth on tunnetuin tunnustusta käsitellyt nykyteoreetikko, ja hän on kirjoittanut demokratiaan ja itseymmärrykseen liittyvistä aiheista. Honnethin näkemys

² Demokraattisen asennoitumisen edistäminen on ollut osana keskustelua esimerkiksi Euroopan unionissa (Rautiainen ym. 2018).

käytännöllisen itseymmärryksen rakentumisesta vastavuoroisen tunnustuksen avulla soveltuu hyvin demokrateorioiden normatiivisten oletusten tarkasteluun, koska tunnustussuhteet liittävät itseymmärryksen ja poliittisen toimijuuden samaan teoreettiseen käsitteistöön. Näin demokrateorioita voidaan tarkastella siten, että ne kertovat minkälaisia asioita ihmisten jakamilta arvoilta ja odotuksilta oletetaan erilaisten teorioiden mukaan.

2 ITSEYMMÄRRYS, POLITIIKKA JA TUNNUSTUS

Itseymmärrys, politiikka ja tunnustus ovat käsitteinä lähellä toisiaan tunnustuksen filosofian ja politiikan teorioissa. Tunnustusteorioissa ajatellaan, että ihmisten väliset vuorovaikutussuhteet rakentavat ihmisten käsityksiä ja kokemusta itsestään, ja tästä vuorovaikutussuhteesta muodostuva itseymmärrys ohjaa heidän toimintaansa perustavalla tavalla. Käsittelen tutkielman tässä osassa, kuinka tunnustusteorioissa tunnustuksen avulla rakentuvalla itseymmärryksellä on sosiaalisen ja poliittisen toimijuuden kannalta keskeinen merkitys. Lisäksi tarkoitusta on perustella, miksi tunnustussuhdeteoria sopii hyvin erilaisten demokratiateorioiden tarkasteluun, kun halutaan selvittää minkälaisia itseymmärrystä teorialat olettavat yksilöiltä. Luvussa selvitetään kuinka vuorovaikutussuhteet rakentavat itseymmärrystä, miksi itseymmärrys on tärkeää poliittisen toimijuuden kannalta ja kuinka itseymmärrys ja poliittinen toimijuus liittyvät toisiinsa Honnethin tunnustussuhdeteoriassa. Luvun aikana tehdyt havainnot itseymmärryksen, poliittisen toimijuuden ja tunnustuksen välisistä yhteyksistä perustelevat Honnethin tunnustussuhdeteorian käyttämistä normatiivisten demokratiateorioiden tarkasteluun.

Käsittelen luvussa ensimmäisenä yleisesti tunnustusteorioita ja niiden keskeisiä lähtökohtia. Tämän jälkeen siirryn esittelemään Honnethin tunnustussuhdeteorian keskeisiä ajatuksia, ja erityisesti Honnethin näkemyksiä käytännöllisen itseymmärryksen kehittymisestä ja tämän yhteydestä demokraattiseen ja poliittiseen toimijuuteen. Honneth on tarkastellut erikseen tunnustuksen, itseymmärryksen ja poliittisen toimijuuden välisiä yhteyksiä. Tunnustussuhdeteorian avulla voidaan näin ollen selvittää ihmisten omaksumia odotuksia vuorovaikutuksesta ja toimijuudesta erilaisten demokratiakäsitysten mukaisilla tavoilla. Honneth tarjoaa teoreettisen mallin, jolla voidaan selvittää erilaisten demokratiaa koskevien teorioiden oletuksia koskien yksilöiden käytännöllistä itseymmärrystä sekä ihmisten välistä sosiaalista ja poliittista vuorovaikutusta.

2.1 Tunnustusteoria

Käsitykset siitä, kuinka meidän pitäisi suhtautua toisiimme ja kohdella toisiamme, ovat kysymyksiä, jotka ovat askarruttaneet ihmisiä läpi ihmiskunnan historian. Odotukset asianmukaisesta kohtelusta ovat vaikuttaneet ihmisiin kaukaa menneisyydestä asti, ja jo antiikin, keskiajan ja uuden ajan alkupuolella käsiteltiin tunnustukseen liittyviä kysymyksiä (Hirvonen 2020, 17). Tunnustusteorioissa ajatellaan tämän johtuvan siitä, että ihmiset välittävät tunnustuksesta hyvin perustavalla tavalla, koska se on jotain, mitä ihmisinä tarvitsemme voidaksemme elää ihmisarvoista elämää (mm. Taylor 1994; Honneth 1995; Thompson 2006; Ikäheimo 2009; Hirvonen 2016; Hirvonen 2020). Siksi ei ole yllättävää, etteivät tunnustukseen liittyvät pohdinnat filosofisina aiheina ja eettisinä pulmina ole uusia. Ihmisten vuorovaikutusta on pitkään ohjanneet erilaiset odotukset sopivasta kanssakäymisestä, koska tällaiset vuorovaikutussuhteet kertovat siitä, keitä olemme ja minkälaisia asioita pidämme merkittävinä.

Monissa kielissä tunnustus (engl. *recognition*) on kuitenkin monimerkityksinen käsite, joten sen täsmällisempi kuvaaminen on tunnustusteorioissa tarpeen. Tämän tekemiseksi on hyvä tarkastella mitä tunnustus tarkoittaa ja selvittää millä tavalla tunnustus poikkeaa sitä muistuttavista käsitteistä. Tunnustuksen käsite on englannin kielessä lähellä tunnistamista (*identification*) ja hyväksymistä (*acknowledgement*),³ mutta tunnustuksen filosofiassa tunnustuksella on näitä täsmällisempi merkitys. Onni Hirvosen (2020, 11) mukaan tunnustuksen filosofiassa tunnustus on kuva sellaisia ihmisten välisiä vastavuoroisia suhteita, joissa pidämme toisiamme merkityksellisinä vuorovaikutuskumppaneina, eli persoonina. Lyhyesti sanottuna tunnustusteorioissa tunnustus tarkoittaa ihmisten välisiä positiivisia vuorovaikutussuhteita.

G. W. F. Hegel (1770–1831) on tunnustuksen filosofiassa ehkä viitatuin varhainen tunnustusta systemaattisesti ja eksplisiittisesti käsitellyt ajattelija.⁴ Honnethin (2021, 132) mukaan Hegelille tunnustus viittaa sosiaalisiin ja yhteiskunnallisiin vuorovaikutuksen alueisiin, joiden normeja noudattamalla yksilöt voivat kohdata toisensa tasavertaisina ja vapaina yhteiskunnan jäseninä. Toinen keskeinen ajatus

³ Tunnistaminen viittaa jonkin asian pitämiseen asiana, joka se on niiden piirteiden perusteella, jotka sille kuuluvat. Hyväksyminen tarkoittaa jonkin normin tai faktan pitämistä esimerkiksi järkevänä tai arvokkaana (Ikäheimo & Laitinen 2011, 8). Suomen kielessä tunnustus voi viitata myös syntien ja uskon tunnustamiseen.

⁴ Toinen usein viitattu tunnustusta käsitellyt ajattelija on Johann Gottlieb Fichte. Fichten mukaan tunnustus kuuluu sellaisiin jokapäiväisiin vuorovaikutustilanteisiin, jossa toiset ihmiset kohdataan vapaina olentoina, ja tämä puolestaan on ehtona itsetietoisuuden kehittymiselle (Honneth 2021, 120–121). Fichtelle tunnustus ilmenee silloin, kun yksilöt toisen ihmisen kohdatessaan rajoittavat heidän luontaista spontaania vapauttaan muuttaen kohtaamisensa jateksi todellisuudeksi, jonka tarkoitus on mahdollistaa jokaisen vapaus (Honneth 2021, 122).

Hegelin filosofiassa on, että yksilöiden itsetietoisuuden kehittyminen edellyttää välttämättä tunnustusta (Hirvonen & Laitinen 2016; Hirvonen 2020, 13). Monet nykyiset tunnustusteoriat perustuvat pitkälti hegeliläiseen filosofiaan ainakin siinä määrin, että itsetietoisuuden (tai itseymmärryksen) kehittymisen ajatellaan riippuvan vuorovaikutuksesta muiden ihmisten kanssa (mm. Taylor 1994; Honneth 1995; Ikäheimo 2009). Yksilöt voivat saada tietoa itsestä ja toisista vuorovaikutuksessa muiden kanssa, ja näissä vuorovaikutussuhteissa ihmiset muodostavat käsityksiä itsestä, toisista, maailmasta sekä yhteiskunnasta.⁵

Tunnustuksen ajatellaan mahdollistavan kahdella tavalla itsetietoisuuden ja persoonuuden kehittymisen. Heikki Ikäheimon (2007) mukaan tunnustus on yhtäältä responsiivista, eli se vastaa ihmisten potentiaalisiin persoonuuden piirteisiin, jolloin yksilöt voivat nähdä itsensä toimijoina sosiaalisissa merkityksien verkostoissa. Toisaalta tunnustus on myös konstitutiivista yksilöiden persoonuudelle (ja siten käytännöllisen itseymmärryksen kehittymiselle), koska käsitys yksilöistä sosiaalisia merkityksiä omaavina toimijoina muodostuu vuorovaikutuksessa, joissa ihmiset pitävät toisiaan merkityksellisinä yhteiskunnan jäseninä. (Ikäheimo 2007, 238–239.) Lyhyesti sanottuna vastavuoroiset tunnustussuhteet muodostavat persoonuutta ja itseymmärrystä samalla, kun ne vastaavat yksilöiden olemassa oleviin ja potentiaalisiin piirteisiin.

Tunnustusteorioissa ajatellaan, että tunnustussuhteet rakentavat ihmisten itseymmärrystä perustavalla tavalla, koska tunnustus mahdollistaa ihmisten positiivisen kehityksen ja vastavuoroisen kanssakäymisen, sekä ihmisten ymmärryksen itsestään sosiaalisia merkityksiä omaavina persoonina. Tällä tavalla tunnustusteoriat haastavat atomistisia tai monologisia käsityksiä ihmisten kehityksestä, joissa ihmisten yksilöllisen kehityksen katsotaan tapahtuvan erillään vuorovaikutuksesta muiden ihmisten kanssa (mm. Taylor 1994, 32; Honneth 1995, 14). Näin tunnustusteoriat usein painottavat, että ihminen on sosiaalinen toimija, joka tarvitsee vuorovaikutuksellisia suhteita elääkseen hyvää elämää.

Koska vuorovaikutussuhteiden ajatellaan rakentavan ihmisten ymmärrystä itsestään, tunnustusta pidetään tunnustusteorioissa yksilöiden elämälle hyvin keskeisenä asiana. Esimerkiksi Charles Taylorin (1994) mukaan tunnustus on ihmisille elintärkeä tarve ja siitä pidättäytyminen voi olla vakava loukkaus. Ikäheimon (2009) mukaan tunnustus on välttämätöntä persoonuudelle ja persoonien elämismailmalle, tai toisin sanottuna sille, mitä ajattelemme ihmisenä olemisen olevan. Honnethille (1995) tunnustus mahdollistaa yksilöiden moraalisen kehityksen ja vastavuoroisen vuorovaikutuksen, ja tunnustukseen perustuvat vuorovaikutussuhteet ohjaavat myös

⁵ Tieto ja kriittinen itseymmärrys yksilön oman ajattelun taustoista ja niihin vaikuttavista yhteiskunnallisista tekijöistä kuuluu myös Euroopan komission kulttuuri- ja demokratiaosaamisen osatekijöihin (Rautiainen ym. 2018, 11).

yhteiskuntien kehitystä. Koska tunnustusteorioissa tunnustuksen katsotaan olevan välttämätöntä hyvälle elämälle, niissä usein myös ajatellaan, että tunnustus voi tarjota perspektiivin, jonka avulla yhteiskuntaa voidaan järjestää hyvän elämän edellytysten mukaisesti (mm. Thompson 2006; Hirvonen 2016; Hirvonen 2020).

Sen lisäksi, että ihmiset hakevat tunnustusta yksilöinä, myös ryhmät voivat tehdä tunnustukseen liittyviä vaatimuksia (Hirvonen 2020, 10). Tunnustusteorioissa sosiaalisten ja poliittisten liikkeiden toimia, joihin liittyy (mahdollisesti implisiittisiä) vaatimuksia tunnustuksesta, kutsutaan tunnustuskamppailuiksi (mm. Honneth 1995). Tunnustus on saanut 1900-luvun jälkimmäisten vuosikymmenien aikana poliittisen merkityksen, jonka myötä erilaiset sosiaaliset ryhmät ovat järjestäytyneet kamppailemaan tunnustuksesta yhteiskunnan eri alueilla (mm. Taylor 1994; Thompson 2006; Hirvonen 2016, 29). Tunnustukseen liittyvät vaatimukset voivat olla selkeästi ilmaistuja vaatimuksia, joita politiikkaan ja yhteiskunnallisiin keskusteluihin osallistuessa tehdään (Taylor 1994, 25). Esimerkiksi naisten vaatimus sukupuolten välisestä tasa-arvosta ja seksuaalivähemmistöjen vaatimus oikeudesta avioliittoon, ovat esimerkkejä, joissa tunnustukseen liittyviä vaatimuksia tehdään. Yhteistä kaikille tunnustuskamppailuille on, että niissä vaaditaan kohtelua, jota pidetään ihmisarvoon kuuluvana.⁶ Vastavuoroisuuteen perustuvan vuorovaikutuksen myötä ihmisten vapaus lisääntyy, koska tunnustus on edellytys sille, että yksilöt voivat elää ihmisarvoista elämää ja tavoitella heille merkityksellisiä asioita (Honneth 1995, 94). Tunnustamisen mahdollisuus on siten perusta sosiaalisille ja poliittisille emansipatorisille liikkeille. Erilaiset ryhmät voivat vedota eettisiin ja normatiivisiin perusteisiin vaatiessaan heille kuuluvien oikeuksien toteutumista. Näin tunnustuskamppailut perustavat sopivaa tai riittävää tunnustusta ja laajenevaa vapautta, joiden mukaisesti yhteiskunnat kehittyvät. (Zurn 2015, 5.)

Tunnustusteorioiden mukaan tunnustus on välttämätöntä, koska ainoastaan vastavuoroisuuden avulla ihmiset voivat elää hyvää ja vapaata elämää sekä kehittyä yksilöllisinä ja moraalisinä toimijoina. Tunnustus on sosiaalista vuorovaikutusta määrittävä suhde, jonka avulla yksilöt voivat toimia normatiivisten odotusten mukaisesti. Siirryn seuraavana esittelemään tarkemmin Honnethin tunnustussuhdeteoriaa. Honnethin tunnustuksen filosofiassa tunnustus mahdollistaa yksilöille kolmen erilaisen käytännöllisen itseymmärryksen muodon kehittymisen. Käytännöllisen itseymmärryksen muodot mahdollistavat sosiaalisen ja yhteiskunnallisen elämän, jota ohjaavat moraaliset ja normatiiviset odotukset. Tällä tavalla tunnustus ohjaa myös poliittista toimijuutta. Esittelen seuraavana tarkemmin Honnethin tunnustussuhdeteorian keskeisiä kohtia.

⁶ Tunnustukseen liittyvät vaatimukset jaetaan usein myös kahteen erillaiseen vaatimukseen, ja jako tehdään sen mukaan, kohdistuuko tunnustus odotuksiin yhtäläisestä kohtelusta vai erityispiirteiden tunnustamisesta (Taylor 1994; McBride 2013, 35–36; Hirvonen 2020, 16).

2.2 Honnethin tunnustuksen filosofia

Honneth kehitti tunnustuksen filosofiaansa kirjassa *The Struggle for Recognition* (1995), ja hän ollut sen julkaisun myötä keskeisimpiä tunnustusta käsitteleviä ajattelijoita. Honnethin tarkoitus oli kehittää kriittiselle teorialle kuvaava, selittävä ja ohjaava teoria, jota kriittinen yhteiskuntateoria voisi käyttää. Tällaisen teorian on yhteiskunnan kuvailemisen lisäksi pystyttävä selittämään miksi nykyiset olosuhteet ovat sellaiset kuin ne ovat, ja ollakseen kriittinen sillä olisi oltava myös emansipatorinen tarkoitus. (Zurn 2015, 4–5.) Kirjan pyrkimys on kuvata tunnustuskamppailujen moraalista kielioppia, johon vedoten aikaisemmin tunnustusta vaille jääneet ryhmät ovat vaatineet heille kuuluvien oikeuksien toteutumista. Nämä moraalisesti motivoituneet kamppailut ovat puolestaan yhteiskuntien normatiivisten muutoksien ja kehityksen taustalla (Honneth 1995, 93). Kirjan keskeinen ajatus on, että ihmisten itseymmärrys rakentuu vastavuoroisessa vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa, ja tässä vuorovaikutuksessa muodostettu itseymmärrys ohjaa ihmisten toimintaa ja asenteita moraalisten ja normatiivisten odotusten mukaisesti. Honneth jatkoi tunnustukseen pohjautuvan teoriansa kehittämistä kirjoissa *Freedom's Right* (2014), *Sosialismin Idea* (2018) ja *Recognition* (2021). Samalla Honneth on hahmotellut eräänlaista normatiivista demokratiateoriaa, johon palaan tutkielman osassa 3.5. Käsittelen seuraavana tarkemmin minkälaisia tunnustussuhteiden muotoja Honneth erittelee ja minkälaista on näistä muodostuva käytännöllinen itseymmärrys.

2.2.1 Tunnustussuhteet ja käytännöllinen itseymmärrys

Tunnustussuhdeteoriassa vuorovaikutussuhteet ovat keskeisellä tavalla muodostamassa yksilöiden itseymmärrystä. Honnethin (1995, 92) mukaan ihmiset tarvitsevat tunnustusta, jotta he voivat kehittää käytännöllistä itseymmärrystä, joka on välttämätöntä hyvälle elämälle ja moraaliseen toimijuudelle. Tunnustussuhteet vastaavat myös sosiaalisia vuorovaikutuksen alueita, jotka mahdollistavat tietynlaista moraalista kehitystä ja käytännöllisen itseymmärryksen muotoja (Honneth 1995, 95).

Honnethin tunnustuksen filosofiaan kuului aluksi⁷ kolme tunnustussuhdetta, joista jokainen kehittää erityisen itseymmärryksen muodon. Honneth (1995) on nimennyt nämä kolme tunnustussuhdetta rakkaudeksi (*love*), kunnioitukseksi (*respect*) ja arvostukseksi (*esteem*). Näistä tunnustussuhteista seuraava itseymmärrys on käytännöllistä, koska sen avulla yksilöt ottavat sellaisia toimintaa ohjaavia

⁷ Myöhemmin Honneth on lisännyt näille kolmelle tunnustuksen muodolle perustavan tunnustuksen muodon, jota kutsutaan primääriseksi affektiivisuudeksi. Primäärinen affektiivisuus tarkoittaa kaiken vuorovaikutuksen taustalla olevaa ymmärrystä siitä, että olemme tekemisissä toisten ihmisten kanssa, ei esimerkiksi koneiden tai esineiden. (Zurn 2015, 43.)

asenteita itseään kohtaan, jotka suuntaavat ihmisiä toimimaan erilaisten sosiaalisten ja moraalisten odotusten mukaisesti. Samalla yksilöt pystyvät arvioimaan erilaisten normatiivisten ja sosiaalisten oletusten soveltuvuutta toimijuudelle tai arvojen perusteille, koska he osaavat arvioida minkäläisten odotuksien mukaan järkeä tulee käyttää.⁸ Käsittelen seuraavana mitä Honnethin hahmottamat tunnustussuhteet tarkoittavat, ja minkälaisia ovat niiden mahdollistamat käytännöllisen itseymmärryksen muodot.

Honneth (1995, 95) tarkoittaa *rakkauden* tunnustussuhteella ihmisten välistä huolenpitoa ja emotionaalista tukea läheisiä ihmisiä kohtaan. Tällaiset vuorovaikutussuhteet tapahtuvat perheissä, parisuhteissa ja ystävyysuhteissa. Tunnustussuhteena rakkaus on perustava muille tunnustuksen muodoille, ja siten se mahdollistaa kunnioituksen ja arvostuksen tunnustussuhteiden kehittymisen (Honneth 1995, 107). *Kunnioitus* tarkoittaa ihmisten suhtautumista toisiinsa tasavertaisesti vapautta ansaitsevina moraaliyhteisön jäseninä. Kunnioittava tunnustus ilmenee usein oikeudellisissa suhteissa, joissa yksilöt pitävät toisiaan tasavertaisina ja itsenäisinä toimijoina. (Zurn 2015, 35.) *Arvostus* tarkoittaa yksilöllisten kykyjen ja saavutusten huomioimista ihmisten yksilöllisyydessä ja niiden pitämistä arvokkaana yhteisön tai yhteiskunnan kannalta (Zurn 2015, 40). Arvostus ei viittaa vain muiden passiiviseen hyväksymiseen, vaan jokaisen yksilön partikulaarisuuden arvostamiseen (Honneth 1995, 129).⁹ Kun kanssakäyminen näillä vuorovaikutuksen alueilla tapahtuu tunnustavien käytäntöjen mukaisesti, voivat ihmiset kehittää näitä alueita vastaavia itseymmärryksen muotoja.

Tutkielman aihetta ajatellen käytännöllisen itseymmärryksen muodoista kunnioitus on keskeisin, koska sen on tarkoitus ilmentää sellaisia yksilöiden välisiä suhteita, joissa ihmiset ymmärtävät toisensa vapaina ja tasavertaisina yhteiskunnan jäseninä. Honnethin (1995) mukaan nykyaikaiset oikeudelliset suhteet mahdollistavat kunnioitukseen liittyvän käytännöllisen itseymmärryksen muodon, jota hän kutsuu itsekunnioitukseksi (*self-respect*). Oikeudellisista suhteista seuraavan itsekunnioituksen avulla yksilöt voivat ajatella toisensa moraalisesti vastuullisina toimijoina (Honneth 1995, 118). Oikeudelliset käytännöt ovat tapa institutionalisoida kunnioittavaa tunnustusta yksilöiden välillä, jolloin he voivat suhtautua toisiinsa

⁸ Terry Pinkardin (1996) mukaan Hegelille tunnustus on itsetietoisuuksien jakamaa ymmärrystä vuorovaikutusta ja toimintaa ohjaavien normien ja arvojen soveltuvuudesta heidän elämälleen, ja tämä jaettu ymmärrys on rakentamassa sosiaalista todellisuutta ja siihen kuuluvia odotuksia. Tunnustuksen avulla rakentuva itsetietoisuus ilmenee ihmisten kykynä reflektoida normatiivisten vaatimuksien ja yksilöiden oman toiminnan välillä (Pinkard 1996, 7–8). Näin yksilöt voivat toimia erilaisissa tilanteissa sosiaalisten edellytysten mukaisesti pystyen samalla arvioimaan normatiivisten sääntöjen vaikutuksia tavalla, jota vuorovaikutuskumppanit voivat pitää järkevinä ja hyväksyttävänä.

⁹ Arvostuksen tunnustussuhde liittyy Honnethin filosofiassa myös siihen, miten oikeudenmukainen yhteiskunta järjestetään työnjaon avulla (mm. Honneth 2007). Arvostus liittyy keskeisesti Honnethin demokratiakäsitykseen, jota käsittelen tutkielman osassa 3.5.

tasavertaisina toimijoina yhteiskunnan järjestämisessä (Zurn 2015, 35). Yhteiskuntien käytäntöjen on tarkoitus vahvistaa jokaisen kokemusta siitä, että ihmiset ovat tasavertaisia ja vapaita.

Myös rakkaus ja arvostus saavat aikaan käytännöllisiä itseymmärryksen muotoja. Honneth (1995) kutsuu näitä itsevarmuudeksi (*self-confidence*) ja itsearvostukseksi (*self-esteem*). Käytännöllisenä itseymmärryksen muotona itsevarmuus on yksilöiden oman ja muiden itsenäisyyden ymmärtämistä (Honneth 1995, 103–104). Sen lisäksi, että itsevarmuus on tärkeää kyvyille rakastaa, rakkaudesta seuraava itsevarmuus on perustavaa autonomialle, koska silloin ihmiset voivat pitää toisiaan itsenäisinä toimijoina (Honneth 1995, 107). Käytännöllisenä itseymmärryksen muotona itsearvostus on yksilöiden kykyä nähdä tekemänsä työ myös muiden toimesta arvostettavana (Honneth 1995, 128). Itsearvostuksen avulla ihmiset voivat kokea tekemänsä työn olevan arvokasta myös muiden ihmisten näkökulmasta.

Lyhyesti sanottuna itseymmärryksen muodot ovat moraalisia itesuhteita, joiden avulla yksilöt voivat ottaa sellaisia asenteita itseään kohtaan, joita voidaan pitää erilaisiin vuorovaikutuksellisiin tilanteisiin sopivina. Kunnioittava tunnustus viittaa siihen, että ihmiset pitävät toisiaan tasavertaisina ja vapaina yksilöinä. Selvitän seuraavaksi, kuinka vastavuoroisen kunnioituksen avulla muodostuva käytännöllinen itseymmärrys on mahdollistamassa poliittista toimijuutta Honnethin tunnustuksen filosofiassa. Alaluvun aikana selvitän tarkemmin, miksi kunnioittava tunnustus on tärkeää demokratialle ja kuinka Honnethin teoriaa voidaan käyttää selvittämään demokratiateorioiden olettaa itseymmärrystä.

2.2.2 Tunnustus ja poliittinen toimijuus

Tunnustuksen filosofiassa on erikseen tarkasteltu roolia, joka tunnustuksella on poliittisen toimijuuden mahdollistamisessa. Tunnustus ilmenee ihmisten poliittisessa toimijuudessa esimerkiksi silloin, kun ihmiset vastavuoroisesti myöntävät toisilleen mahdollisuuden osallistua julkiseen keskusteluun ja demokraattiseen päätöksentekoon (Hirvonen & Laitinen 2016, 5–6). Honnethin tunnustuksen filosofian käsitteistössä tätä kuvaa kunnioittava tunnustus. Ikäheimo (2007, 235–236) luonnehtii kunnioituksen tunnustussuhteen keskeisen ajatuksen olevan, että toista pidetään relevanttina keskustelukumppanina ja normatiivisen todellisuuden rakentajana. Kunnioittava tunnustus tarkoittaa, että ihmiset suhtautuvat toisiinsa persoonina, jotka voivat tasavertaisesti osallistua julkiseen keskusteluun ja ilmaista näkemyksiä poliittisten ja yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisemiseen.

Tunnustusteorioissa ajatellaan, että tunnustus on keskeinen nykyisten yhteiskuntien toimintaa ja käytäntöjä määrittävä vuorovaikutussuhde.¹⁰ Honnethin

¹⁰ Taylorin (1994) ja Honnethin (1995) kuvauksen mukaan ennen valistuksen aikaisia vallankumouksia yhteiskunnallisten rakenteiden järjestämisessä yksilöiden arvo ja oikeudet

tunnustussuhdeteoriassa tunnustus määrittää sosiaalisen elämän uusintamista, koska yksilöt voivat kehittää käytännöllisen itseymmärryksen muotoja, jotka ovat edellytyksiä sosiaaliselle ja poliittiselle toimijuudelle, ainoastaan silloin, kun he oppivat näkemään itsensä vuorovaikutuskumppaneiden näkökulmasta (Honneth 1995, 92). Yksilöiden sosiaalisen kehityksen, on nähty usein tapahtuvan eri yhteiskunnan alueilla sen mukaan, tapahtuuko vuorovaikutus emotionaalisin sitein perheissä, valtion myöntämien oikeuksien kautta vai jaetuilla arvojen orientaatiolla esimerkiksi työssä (Honneth 1995, 94). Se, minkälaisia mahdollisuuksia poliittiselle toimijuudelle myönnetään, vaikuttaa ihmisten itseymmärryksen kehittymiseen ja käsityksiin poliittisesti ja yhteiskunnallisesti merkittävistä asioista. Esimerkiksi yhtäläinen mahdollisuus demokraattiselle osallistumiselle saa ihmiset näkemään toisensa tasavertaisina osapuolina erilaisten julkisten ongelmien ratkaisemisessa.

Edellisessä luvussa todettiin, että nykyisten yhteiskuntien oikeudelliset suhteet tekevät Honnethin tunnustussuhdeteoriassa mahdolliseksi kunnioitussuhteiden kehittymisen sekä käytännöllisen itsekunnioituksen muodon, joka tarkoittaa oman ja muiden tasavertaisuuden ja vapauden ymmärtämistä. Christopher Zurnin (2015) mukaan kunnioitussuhteissa ilmenevä autonomisuus tarkoittaa normatiivisten velvoitteiden omaksumista yksilöiden moraalisisessa toimijuudessa. Kun yksilöt voivat nähdä toisensa samojen normatiivisten velvoitteiden järjestelmissä, he pystyvät ottamaan yleistettyjen toisten näkökulman. Yleistettyjen toisten näkökulmasta yksilöt ymmärtävät, että he ansaitsevat oikeuksia moraalisesti vastuullisina toimijoina, ja tämä tukee kunnioittavien asenteiden ottamista itseä ja muita kohtaan. (Zurn 2015, 37.) Näin ihmiset pystyvät omaksumaan, että jokainen on kunnioitusta ansaitseva toimija. Itseymmärryksen kannalta tällaisten oikeuksien omaaminen tarkoittaa, että universaalien oikeuksien kantajina persoonat voivat ajatella heidän omien ja muiden tekemien vaatimusten ja mielipiteiden olevan sellaisia, jotka otetaan huomioon muiden keskusteluihin osallistuvien toimesta ja joihin tulee suhtautua kunnioituksella (Honneth 1995, 120).

Yksilöiden autonomialla ja vapaudella on keskeinen merkitys ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa demokraattisissa yhteiskunnissa. Honnethin (2014, 15) mukaan nykyisten yhteiskuntien analyysin on välttämättä tukeuduttava jollain tavalla käsitykseen oikeudenmukaisuudesta, joka perustuu yksilöiden vapauteen. Honneth

määrittyivät heidän asemistaan sosiaalisissa hierarkioissa. Aatelistoon kuulumisen takasi erilaisia oikeuksia kuin esimerkiksi papistoon kuulumisen, ja näihin säätyihin kuulumisen tarkoitti parempaa yhteiskunnallista asemaa ja vaikuttamisen mahdollisuutta, kuin mitä maaorjilla oli. Valistusta edeltävien sosiaalisten hierarkioiden luhistumisen jälkeen yksilöiden oikeudet pystyivät kuitenkin eriytymään sosiaaliseen rooliin liittyvästä arvostuksesta erilliseksi tunnustuksen muodoksi. Tämä muutos tarkoitti, että yksilöiden oikeuksia ei enää liitetty ihmisten sosiaalisiin rooleihin, ja jokainen ihminen alettiin nähdä yksilöinä, joiden perusoikeudet takaisivat heille vapaan toimijuuden. (Taylor 1994; Honneth 1995, 110–111.) Tämä tarkoitti esimerkiksi sitä, että jokaisella voisi olla sanottavaa yhteiskunnan järjestämisestä ja heihin vaikuttavista päätöksistä.

ajattelee, että yksilöiden vapaus on tärkein modernien yhteiskuntien oikeudenmukaisuutta ohjaava periaate.¹¹ Tällaiset sosiaaliset ja moraaliset odotukset ovat institutionalisoituneet osaksi länsimaisia demokraattisia valtioita, ja ne mahdollistavat vapaan kommunikatiivisen toiminnan, joka perustuu oikeussuhteiden lisäksi käsitykselle asianmukaisista asenteista ja toimintaan liittyvistä odotuksista. (Honneth 2014, 66–67.) Pelkät oikeussuhteet eivät takaa tunnustusta Honnethin filosofiassa, vaan kysymys on myös ihmisten välisestä vastavuoroisesta vuorovaikutuksesta. Tunnustus on siten myös sosiaalista suuntautumista yhteistyöhön ja vastavuoroiseen vuorovaikutukseen, ja nämä edistävät yksilöiden autonomiaa ja toiminnan mahdollisuuksia.

Yhteiskuntaan kuulumisen ja oikeuksien omaamisen kautta ihmiset voivat rakentaa itsekunnioitusta, joka saa heidät suhtautumaan itseensä ja toisiinsa tasavertaisina ja vapaina toimijoina. Tällä tavalla tunnustus on demokraattista toimijuutta ja itseymmärrystä tukeva vuorovaikutussuhde, jonka avulla voidaan luoda yksilöiden jakamaa ymmärrystä poliittisten instituutioiden ja yhteiskunnallisen toimijuuden merkityksistä. Demokratian kannalta on tärkeää, että ihmiset pystyvät vuorovaikuttamaan vertaisina ja ymmärtämään, että jokainen on merkittävä ja huomioon otettava toimija yhteiskunnan järjestämisessä. Kertaan seuraavana lyhyesti perusteluita Honnethin teorian käyttämisestä normatiivisten demokratiateorioiden tarkasteluun.

2.3 Tunnustussuhdeteoria demokratiateorioiden tarkastelussa

Honnethin tunnustussuhdeteoria sopii erilaisten demokratiamallien tarkasteluun, koska se yhdistää teoriassa yksilöiden käytännöllisen itseymmärryksen poliittiseen toimijuuteen, ja siksi sen avulla voidaan selvittää erilaisten demokratiateorioiden olettamia itseymmärryksen muotoja. Se, minkälaisia asioita yksilöiltä odotetaan vuorovaikutuskumppanien toimesta, vaikuttaa siihen, kuinka he toimivat ja minkälaisia asioita he pitävät arvossa. Honnethin tunnustussuhdeteoria on pitkälle kehittynyt teoria, joka yhdistää eksplisiittisesti yksilöiden käytännöllisen itseymmärryksen ja poliittisen toimijuuden, ja siksi se sopii hyvin normatiivisten demokratiateorioiden tarkasteluun, kun halutaan selvittää niiden olettamia käytännöllisen itseymmärryksen muotoja.

¹¹ Honnethin (2019) mukaan kaikki modernit arvot joutuvat oikeuttamaan itsensä viitaten jollain tavalla käsityksiin yksilöiden vapaudesta. Esimerkiksi tasa-arvo tarvitsee jonkin viittauskohteen ja tämä annetaan yleensä yksilöiden vapauden käsityksenä. Osallistuminen yhteiskunnan toimintaan myös edellyttää, että yksilöt voivat ymmärtää osallistumisen mahdollistavan heidän vapauttaan (Honneth 2019, 696–697).

Siirryn seuraavana selvittämään erilaisten normatiivisten demokrateorioiden olettamia käytännöllisen itseymmärryksen muotoja. Jäsennän näitä demokrateaksiyksiin olettamien vapauskäsiyksiin, keskeisten tunnustuksen muotojen sekä oletettujen arvojen ja toimijuuden perusteella. Määrittelen näihin liittyvät kysymykset tarkemmin seuraavassa luvussa. Aloitan tarkastelemalla yleisesti mitä normatiiviset demokrateoriat ovat.

3 KÄYTÄNNÖLLINEN ITSEYMMÄRRYS JA NORMATIIVISET DEMOKRATIA TEORIAT

Edellisessä luvussa todettiin, että Honnethin tunnustussuhdeteorian avulla voidaan selvittää normatiivisten demokratiateorioiden oletettavia käytännöllisen itseymmärryksen muotoja, koska se liittyy samaan käsitteistöön itseymmärryksen ja poliittisen toimijuuden. Lyhyesti edeltävää lukua kerraten tunnustus tarkoittaa, että ihmiset pitävät toisiaan arvossa, joka kehittää moraalista toimijuutta ja käytännöllistä itseymmärrystä. Näin yksilöt voivat ottaa sellaisia asenteita itseään kohtaan, jotka ohjaavat heitä toimimaan erilaisten sosiaalisten odotusten mukaisesti. Ihmiset omaksuvat demokraattiselle toimijuudelle keskeistä itsekunnioitusta vastavuoroisessa kanssakäymisessä ja pystyessään näkemään toisensa samoissa oikeudellisten ja normatiivisten velvoitteiden järjestelmissä. Tunnustussuhteena kunnioitus viittaa siihen, että yksilöt pitävät toisiaan tasavertaisina ja vapaina vuorovaikutuskumppaneina. Selvitän tutkielman tässä luvussa minkälaisia sosiaalisia ja moraalisia odotuksia erilaiset demokratiakäsitykset olettavat yksilöiden käytännölliseltä itseymmärrykseltä. Aloitan käsittelemällä mitä normatiiviset demokratiateoriat ovat ja kuinka niiden olettamaa itseymmärrystä selvitetään tässä tutkielmassa.

3.1 Normatiiviset demokratiateoriat

Demokratian käsite, samoin kuin useat teoreettiset ja filosofiset käsitteet, on kiistanalainen, ja sille on annettu lukuisia erilaisia määritelmiä.¹² Pelkistetyimmillään demokratian voidaan ajatella olevan äänestämisen avulla tapahtuva kollektiivinen ongelmanratkaisutapa. Tällöin demokratia nähdään julkiseen päätöksentekoon

¹² Esimerkiksi Jean-Paul Gagnon (2018) on eritellyt demokratialle 2,234 erilaista kuvausta.

liittyvinä prosesseina, joita hallinnolliset instituutiot ylläpitävät. Näin ymmärrettynä demokratia on mekaaninen kollektiivinen päätöksentekomenetelmä, ja sen tehtävänä on äänestäjien mieltymysten aggregointi (mm. List 2011).¹³ Tämä on kuitenkin hyvin kapea ja yksinkertaistava tapa jäsentää demokratiaa, koska se ei sisällä kansalaisten toimintaa ohjaavia moraalisia ja sosiaalisia oletuksia, uskomuksia, tietoja ja arvostuksia. Normatiiviset demokratiateoriat olettavat sen sijaan merkittäviksi tietyt toimijuuteen ja kansalaisuuteen liittyvät moraaliset oikeudet ja hyveet, jotka ohjaavat poliittista toimijuutta. Normatiiviset demokratiateoriat tarjoavat perusteita uskoa, että jokaisen on edullista osallistua demokraattiseen toimintaan (Habermas 1997, 289–290). On kuitenkin huomattava, että myös normatiiviset teoriat postuloivat usein päätöksentekoon liittyviä erilaisia prosesseja ja prosessuaalisia seikkoja sosiaalisten ja moraalisten näkemysten lisäksi.

Erilaisista toimintaa ohjaavista sosiaalisista ja moraalista ehdoista käydään keskustelua normatiivisten demokratiateorioiden välillä. Liberalismissa, republikanismissa ja elämänmuoto-teoriassa demokratian käsityksellä on keskeinen merkitys, mutta ne edellyttävät monilla tavoilla erilaisia asioita demokratiaan kuuluvilta yksilöiltä, valtiolta ja julkisilta instituutioilta. Erilaiset tavat ymmärtää demokratia tuottavat erilaisia käsityksiä esimerkiksi äänestämisen merkityksestä ja kansalaisuuteen liittyvistä hyveistä. Frank Cunninghamin (2002, 3) mukaan demokratiateoriat eivät ole pelkästään teoreettisia kuvauksia, vaan erilaisten demokratiateorioiden ajatellaan olevan implikoituna suoraan tai epäsuoraan nykyisessä politiikassa ja ennen muuta länsimaisissa demokraattisissa yhteiskunnissa. Esimerkiksi äänestäminen sekä poliittisista ja yhteiskunnallisista asioista keskusteleminen ovat monille arkipäiväisiä ilmiöitä, ja eri demokratiateoriat painottavat näiden toimien merkityksiä eri tavoilla.

Normatiivisia demokratiateorioita voidaan käsitteellistää useilla erilaisilla tavoilla. Keskeisimpien teoriatyyppejen tarkka jäsentäminen on tarpeen, jotta niitä voi mielekkäästi kuvata ja vertailla. Yleinen normatiivisten demokratiakäsityksien jäsentely jakaa ne liberaaleihin demokratiateorioihin, jotka painottavat demokraattisia menettelyitä ja edustuksellista hallintoa, ja republikaanisiin demokratiateorioihin, joissa yksilöiden välisellä vuorovaikutuksella ja keskustelulla on suurempi rooli. Esimerkiksi Jürgen Habermas ja Honneth jakavat tunnetuimmat nykyiset demokratiateoriat liberalismiin ja republikanismiin (Habermas 1997, 296; Honneth 2007). Honneth lisää tähän jaotteluun kolmannen teorian, jossa demokratia käsitetään elämänmuodoksi (Honneth 2007, 220).¹⁴

¹³ Christian List (2011, 274) on esittänyt, että kolme tavallisesti demokratiaan liitettävää piirrettä ovat kestävyys pluralismia kohtaan, enemmistön kannatus ja kollektiivinen rationaalisuus. Listin mukaan demokraattisessa menetelyssä voi toteutua ainoastaan kaksi näistä, mutta jokaista niistä tulee pitää demokratiaan kuuluvana piirteenä (List 2011, 275).

¹⁴ Habermas (1997, 295–296) jakaa myös demokratiateoriat kolmeen ryhmään, jotka ovat liberalismi, republikanismi ja proseduralismi. Proseduralismia ja republikanismia yhdistää käsitys

Liberalismi ja republikanismi ovat laajoja ajatteluperinteitä. Tutkielman pääaiheen kannalta näiden teorioiden monia erilaisia versioita ei tarvitse tarkemmin käsitellä. Teorioiden vertailu tämän kaksoisjäsentelyn perustalta on kuitenkin siinä mielessä tarpeen, että liberalismiin ja republikanismin eri versiot ovat pitkälti muotoutuneet keskusteluissa näiden kahden teoriaperinteen välillä, ja esimerkiksi republikanismi on monella tavalla vastaus ongelmiin, joita liberaalidemokratiaan katsotaan kuuluvan (Cunningham 2002, 123). Molemmissa teoriaperinteissä on jo pitkään pyritty vastaamaan useilla erilaisilla tavoilla siihen kritiikkiin, joita niitä kohtaan on esitetty, ja tämä keskustelu on tuottanut todella laajan joukon erilaisia painotuksia demokratian keskeisimmistä arvoista. Siksi nostan demokratiateorioista esiin ne käsitteelliset ja normatiiviset lähtökohdat, joihin eri teoreetikot yleisesti tukeutuvat. Esittelen työssäni kuitenkin eräitä tärkeinä pitämiäni jaotteluita, jotta liialliset yksinkertaistukset ja väärinymmärrykset olisivat vältettävissä.

3.2 Tutkimuskysymyksen tarkennus

Käsittelen tutkielman tässä osassa liberalismiin, republikanismin ja elämänmuoto-teorian olettamia käytännöllisen itseymmärryksen muotoja. Selvitän demokratiateorioiden edellyttämiä käsityksiä käytännöllisestä itseymmärryksestä kolmen kysymyksen avulla, jotka liittyvät teorioiden olettamiin vapauskäsityksiin, käsityksiin poliittisesta toimijuudesta ja arvoista sekä tunnustussuhteiden jäsenyyksiin. Nämä kolme kysymystä ovat: (1) Minkä käsityksen vapaudesta demokratiateoriat olettavat? (2) Minkälaisen käsityksen poliittisesta toimijuudesta ja arvoista teoriat edellyttävät? (3) Mitä tunnustussuhteita teoriat olettavat?

Vapauskäsitysten tarkastelussa selvitetään minkälaisen ajatuksen vapaudesta teoriat edellyttävät. Vapauskäsityksissä voidaan painottaa esimerkiksi rajoitusten puuttumista tai itseasetettujen rajoitusten toivottavuutta. Huomattavaa on, että näistä eroista seuraa merkittävää erimielisyyttä esimerkiksi sen suhteen, mitä pidetään valtion toimesta sallittavana säätelynä siitä, minkälaisia toimia yksilöihin voidaan oikeutetusti kohdistaa. Myös yksilöiden käytännöllisen itseymmärryksen ja poliittisen toimijuuden kannalta voi olla ratkaisevaa, että vapaus voi merkitä heille keskeisin tavoin erilaisia asioita.

demokratiasta kommunikatiivisena tahdonmuodostuksena, eli ne painottavat vuorovaikutuksen merkitystä demokratialle (Cunningham 2002, 167; Honneth 2007). Proseduralismissa keskitytään kuitenkin poliittisen osallistuttamisen sijaan demokraattisten menettelyiden oikeudenmukaisuuteen (Cunningham 2002, 163). Tutkielmassa keskitytään republikaanisiin teorioihin, koska ne hahmottavat proseduralismista poiketen ihmisten välisiä odotuksia poliittisesta vuorovaikutuksesta.

Toinen kysymys käsittelee minkälaisia arvoja ja asenteita teorit olettavat ihmisten poliittiselta ja yhteiskunnalliselta toimijuudelta. Myös tämän kysymyksen kohdalla demokratiateorioiden välillä voi havaita huomion arvoisia eroja, jotka seuraavat teorioiden taustaoletuksista. Siinä missä äänestäminen nähdään yhdessä teoriassa tärkeänä, toisessa sitä pidetään varsinaisesta poliittisesta toiminnasta vieraannuttavana tehtävänä. Kysymyksenä on, minkälaista toimijuutta ja arvoja teorit olettavat, jotta ihmiset pystyvät ohjautumaan demokratiateorioiden edellytysten mukaisesti.

Kolmantena selvitetään minkälaisia tunnustussuhteiden muotoja demokratiateorit edellyttävät. Erilaiset oletukset vastavuoroisen vuorovaikutuksen merkityksistä johtavat erilaisiin käsityksiin siitä, minkälaista kanssakäymistä yksilöiden välillä odotetaan. Näistäkin löytyy merkittäviä eroja demokratiateorioiden välillä. Siinä missä toiset teorit olettavat vain vähän vuorovaikutusta yksilöiden välillä, toisissa demokratiakäsityksissä tunnustavat vuorovaikutussuhteet ovat niiden keskeisiä edellytyksiä.

Aloitan jokaisen kolmen demokratiateorian kohdalla tarkastelemalla niiden teoreettisia lähtökohtia. Tämän jälkeen selvitan minkälaista käytännöllistä itseymmärrystä nämä lähtökohdat edellyttävät. Käsittelen ensin liberaaleja demokratiakäsityksiä, siirryn tämän jälkeen käsittelemään republikanismisia ja lopuksi elämänmuoto-teorioita.

3.3 Liberaalit demokratiakäsitykset

Liberaalit demokratiakäsitykset painottavat yksilöiden tasavertaisuutta ja vapautta, ja näkevät ne normatiivisesti keskeisiksi arvoiksi poliittisissa järjestelmissä. Ihmiset ovat niiden mukaan tasavertaisia, ja jokaisella on samat poliittiset oikeudet, jotka edistävät yksilöiden itsenäisyyttä. Liberalismi voidaan luonnehtia siksi demokraattiseksi suuntaukseksi, jonka periaatteita noudatetaan laajasti kaikkialla länsimaissa, ja ajatteluperinteenä se on saanut alkunsa valistuksen alkuaikoina. Sen varhaisia edustajia ovat esimerkiksi John Locke ja Adam Smith, ja nykyteoreetikoita Joseph Schumpeter ja John Rawls. Michael Freedenin (2020, 22–24) mukaan eri ajattelijat ovat hahmottaneet liberaalidemokratian pääkysymyksiä eri tavoilla, koska heidän on ollut tarkoitus vastata yhteiskunnallisiin kysymyksiin, jotka ovat vaihdelleet eri aikoina. Kun Locke pyrki muotoilemaan teoriaa hallitsijoiden rajoitetusta vallasta, Smith pyrki kyseenalaistamaan 1700-luvun merkantilistisen järjestelmän, joka suosi suurkauppiaita (Freeden 2020). Siksi liberaalin ajattelun perinne on tuottanut laajan joukon erilaisia käsityksiä liberalismien keskeisimmistä arvoista ja siitä, kuinka niitä tulee tavoitella.

Esitän seuraavaksi kaksi jaottelua, joiden avulla liberaalien demokratiakäsitysten moniulotteisuutta voidaan jäsentää. Jäsennykset perustuvat Cunninghamin (2002) tekemiin määrittelyihin, joilla hän kuvaa liberaalidemokratioiden erilaisia painotuksia. Jaotteluiden tekeminen on tärkeää, koska liberaaliin teoriaan uskotaan usein kuuluvan elementtejä, joita siihen ei tosiasiaassa kuulu.¹⁵ Samalla hahmotan liberaalien ja libertarististen demokratiakäsityksien välistä eroa. Tämän jaottelun on tarkoitus osoittaa, että vaikka liberaalissa perinteessä tukeudutaan samankaltaisiin lähtökohtiin, näistä voi seurata hyvin erilaisia näkemyksiä demokratian merkityksestä. On kuitenkin huomattava, että siirtymät näiden välillä ovat usein määrittelykysymyksiä. Tutkielmassa termi ”liberaalidemokratia” viittaa näihin molempiin teorioihin silloin, kun jaottelua ei erikseen tuoda esille.

Cunninghamin (2002) mukaan tärkeä jaottelu liberaalidemokratioiden piirissä on jako protektiiviseen demokratiaan (*protective democracy*) ja kehitykselliseen demokratiaan (*developmental democracy*). Protektiivisessä muodossa demokratian tehtävä on suojella ihmisten taloudellisia intressejä, jotka kohdistuvat rajallisiin resursseihin, joista erilaisia kykyjä omaavat ihmiset omaa etuaan tavoittelevina toimijoina kilpailevat. Kehityksellisessä muodossa liberaalidemokratian tehtävä on mahdollistaa tila, jossa ihmiset voivat osallistua julkisten asioiden hoitamiseen, jolloin he voivat kehittyä moraalisesti ja kyvyllisesti. Näissä eri versioissa demokratian tehtävä liberaalien arvojen puolustamisessa ymmärretään eri tavoilla. Protektiivisessä muodossa demokratian tehtävä on yksilöiden intressien ja vapauksien suojelemisessa, kun taas kehityksellisessä muodossa demokratian on pystyttävä edistämään yksilöiden aktiivista kehittymistä. (Cunningham 2002, 25.) Jo näistä jaotteluista voidaan huomata, että liberaalidemokraattisten teorioiden piirissä erimielisyydet demokratian merkityksistä voivat vaihdella huomattavasti.

Liberaalidemokratia voidaan ymmärtää myös kapeammassa ja laajemmassa merkityksessä. Kapeammassa merkityksessä liberaalit demokratiateoriat painottavat muodollisia menettelyjä, kuten vaaleja, keskittyvät ennen muuta yksilöiden oikeuksiin ja asettavat tiukat rajat julkiselle sfäärille. Laajemmassa merkityksessä liberaalidemokratiat pyrkivät poliittisten oikeuksien turvaamiseen esimerkiksi palveluita tarjoamalla, resursseja jakamalla, tunnustamalla ryhmäoikeuksia ja tukemalla laaja-alaista julkisuutta. (Cunningham 2002, 47.) Laajempaan merkitykseen

¹⁵ 1900-luvulla liberalismi on saanut rinnalleen talousliberalismiksi ja uusliberalismiksi kutsutun teorian ja sen keskeisiä teoreetikoita ovat mm. Friedrich Hayek ja Milton Friedman. Uusliberalistisissa teorioissa viitataan liberaalin perinteen klassikoihin, mutta esimerkiksi Hayekia on kritisoitu hänen valikoivasta liberaalin perinteen luennasta (Freeden 2020, 116). Honnethin (2019, 698) mukaan uusliberalismi eroaa merkittävästi *laizzes-faire* kapitalismista ja siten perinteisestä liberaalista markkinoiden oikeutuksesta, koska uusliberalismissa valtion väliintulot ja talouden sääntely tapahtuu pääoman tavoittelun eduksi markkinoiden mahdollisimman sääntelemättömän toiminnan ja yksilöiden välisten sopimusten sijaan.

kuuluvia teorioita voidaan pitää siinä mielessä egalitaarisina, että ne painottavat yksilöiden tasavertaisuutta ja sosiaalisen hyvinvoinnin merkitystä.

Erilaisista painotuksista seuraa erilaisia käsityksiä siitä, kuinka liberaalidemokratiat ajattelevat yksilöiden autonomian ja oikeuksien turvaamisen toteutuvan. Suojelevassa ja kapeammassa muodossa demokratian tarkoitus on ihmisten taloudellisten intressien turvaaminen yksilöiden vastakkaisilta pyrkimyksiltä. Kehityksellisessä ja laajemmassa näkemyksessä demokratian tehtävä on ihmisten kykyjen kehittäminen ja yksilöiden välisten eriarvoisuuksien tasoittaminen. Nämä käsitykset käyvät yhteen myös termien ”libertaaridemokratia” ja ”liberaalidemokratia” kanssa. Libertaareissa teorioissa keskitytään demokratian kapeampaan yksilöiden vapauksia suojelemaan merkitykseen, kun taas liberaaleissa teorioissa yksilöiden kehittäminen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tukeminen kuuluvat demokratian tärkeimpiin tehtäviin. Liberaali- ja liberaaridemokratiat ovat erimielisiä sen suhteen, kuinka paljon yksilöiden vapauksien turvaamiseen oletetaan tarvittavan valtion toimenpiteitä. Libertaaridemokratiassa kannatetaan usein minimi- tai yövartijavaltiota.¹⁶

Tarkastelen seuraavaksi liberaalidemokratioiden keskeisimpiä lähtökohtia ja niiden oletamia käytännöllisen itseymmärryksen muotoja. Käsittelen ensin negatiivisen vapauden, poliittisen individualismin ja pluralismin merkitystä liberaaleissa demokratiakäsityksissä. Tämän jälkeen selvitän minkälainen merkitys taloudellisen itsenäisyyden ja hyvinvoinnin turvaamisella on liberalismissa. Taloudellisen itsenäisyyden ja markkinoiden toiminnan turvaamisen katsotaan tukevan yksilöiden autonomiaa, ja se on siksi keskeinen liberaalia arvopohjaa määrittävä oikeudellinen ja normatiivinen suhde. Erittelen lopuksi liberaalien demokratiakäsitysten oletamia itseymmärryksen muotoja.

3.3.1 Pluralismi ja poliittinen individualismi

Liberalismi käsitetään usein yksilöiden tasavertaisuutta ja vapautta painottavaksi ajatteluntavaksi, jossa ihmiset katsotaan itsenäisiksi, ensisijaisesti omaa järkeään käyttäviksi toimijoiksi. Liberaalidemokratiat näkevät yksilöt, joiden hyväksyntään hallintojen toiminta perustuu, yhteiskunnan perustavina yksiköinä, joiden oikeuksien ja vapauksien takaaminen on valtion ja lain keskeinen tehtävä. Rawlsin (2005, 137) mukaan kansalaisten vapaus ja tasavertaisuus yhteisesti hyväksyttävien ihanteiden perusteella tarkoittaa liberaalia legitimitetin periaatetta. Liberaalit katsovat kuuluvansa perinteeseen, joka pyrkii hahmottamaan yksilön ja yhteiskunnan välistä

¹⁶ Minimi- tai yövartijavaltio tarkoittaa liberaarien kannattamaa yhteiskuntaa, jossa valtion rooli on lähinnä yksilöiden oikeuksien turvaamisessa ja lain valvomisessa. Esimerkiksi verotusta pidetään libertaareissa teorioissa yksilöiden oikeuksien vastaisena eikä verojen keräämistä pidetä valtion tehtävänä.

suhdetta, ihmisten välistä keskinäistä riippuvuutta ja valtion säätelemää hyvinvointia, joka mahdollistaa vapauden ja hyvän elämän (Freeden 2020, 22–23). Liberaaleissa demokratiakäsityksissä yksilöt ovat yhteiskuntaa muodostavia toimijoita, joihin vapaudet ja oikeudet kohdistuvat, ja joiden tasavertaisuutta ja autonomisuutta hallinnollisten ja oikeudellisten rakenteiden on tuettava.

Liberaaleissa teorioissa yksilöiden vuorovaikutusta ohjaavat ja valtion tukemat oikeudelliset ja normatiiviset suhteet perustuvat individualistiseen yksilökäsitykseen ja valtiolla nähdään tärkeä rooli yksilöiden itsenäisyyden turvaamisessa. Cunninghamin (2002) mukaan oikeastaan kaikki liberaalidemokratiaa kannattavat teoreetikot ovat sitä mieltä, että moderni liberaaliin demokratiaan kansallisvaltioiden kontekstissa kuuluvat tietyt muodolliset menettelyt, kuten esimerkiksi äänestämällä valittava edustuksellinen hallinto, poliittisten oikeuksien ja kansalaisten vapauksien turvaaminen ja yksityisen sfäärin suojeleminen. Näiden ajatusten taustalla oleva pluralismi ja poliittinen individualismi ovat keskeisiä lähtökohtia, joihin liberaali politiikka perustuu (Cunningham 2002, 45). Pluralismilla tarkoitetaan, että jokaisen hyvää elämää koskevat käsitykset ovat lähtökohtaisesti yhtä arvokkaita, eli on oletettava, että ainakin lähtökohtaisesti muiden näkemykset hyvästä elämästä ovat myös järkeviä.¹⁷ Poliittinen individualismi tarkoittaa sitä, että yksilöt nähdään yhteiskuntia muodostavina perusyksiköinä, ja että autonomisuuden odotuksen ja oikeuksien ajattelun kohdistuvan heihin tasavertaisesti.

Liberaalidemokratian kannattamaan individualismiin kuuluu keskeisesti negatiivinen käsitys yksilöiden vapaudesta. Negatiivinen vapaus tarkoittaa, että yksilöt voivat toimia omien mieltymysten mukaan ilman ulkoisia rajoitteita olettaen, että he eivät riko muiden oikeutta toimia samoin (Honneth 2014, 29). Negatiivinen vapaus viittaa sellaiseen vapauskäsitykseen, jossa yksilöiden vapautta ei määritellä heille ulkoisten periaatteiden mukaan, eli negatiivisen vapauden merkitys on erityisesti rajoitusten puuttumisessa (Pettit 1997, 50; Honneth 2014, 23). Negatiivinen vapaus ilmenee esimerkiksi yksilöiden autonomiaa tukevana valtion takaamina subjektiivisina oikeuksina, joiden on tarkoitus turvata tila, jossa yksilöt voivat elää ja kehittyä ilman kohtuuttomia ulkoisia rajoitteita (Honneth 2014, 72–73).¹⁸ Siten negatiivinen vapauskäsitys asettaa odotuksia sellaisesta hyväksyttävästä toiminnasta ja toimijuudesta sekä kunnioittavasta vuorovaikutuksesta, joiden avulla yksilöt voivat kokea olevansa itsenäisiä ja toisistaan riippumattomia toimijoita. On kuitenkin

¹⁷ Taylorin (1994) mukaan jokaisen kulttuurin ja ryhmän käsityksiä hyvästä elämästä tulee lähtökohtaisesti pitää järkevänä, jotta voidaan ymmärtää miksi ihmiset ovat muodostaneet käytäntöjä niiden varassa. Kunnioittavan suhtautumisen lisäksi tämä mahdollistaa sen, että muiden kulttuurien käsityksistä voidaan oppia (Taylor 1994, 69–71). Samaa ajatusta voidaan soveltaa myös yksilöiden kohdalla.

¹⁸ Myös sosiaaliin ja materiaaliin olosuhteisiin liittyvä eriarvoisuus voidaan nähdä liberaaleissa teorioissa rajoitteena, jota valtion tulee korjata oikeuksien ja sosiaalisten turvaverkkojen avulla (Freeden 2020, 60).

huomattavaa, että liberaalit demokratiakäsitykset eivät välttämättä edellytä, että tunnustus sanan varsinaisessa merkityksessä konstituoisi yksilöiden itseymmärrystä, vaikka toisten autonomian ja vapauden kunnioittaminen kuuluu liberaaleihin käsityksiin. Selvennän tätä ajatusta seuraavassa kappaleessa.

Benjamin Barberin (2003, 232) mukaan liberaalidemokratiat olettavat yksilöt ennalta määritettyjen mielipiteiden omaavina ja ensisijaisesti omaa etuaan tavoittelevina neuvottelijoina julkisessa sfäärissä (ja markkinoilla). Vaikka Barberin esitys saattaa kuulostaa kärjistetyltä se pitää paikkansa ainakin siltä osin, että liberaalit teoriat eivät oleta, että yksilöiden tarvitsisi käydä keskusteluja mielipiteistään tai niiden perusteista. Cunninghamin (2002) mukaan poliittinen individualismi edellyttää pluralismin tavoin, että esimerkiksi valtion tulee kunnioittaa yksilöiden vapautta tavoitella hyvää elämää heidän omilla tavoillaan, eikä niinkään vaatia, että heidän tulee mukautua sosiaalisesti määritettyihin tavoitteisiin. Tässä mielessä liberalismi on "atomistista" (Cunningham 2002, 35). Atomismi-termillä tarkoitetaan tässä yhteydessä, että ihmisten ajatellaan pystyvän muodostamaan identiteettinsä ja käsityksensä hyvästä elämästä ilman vuorovaikutussuhteita, koska tämä ajatellaan yksilöiden kyvyiksi ja osaksi vapautta. Autonomia ei edellytä eristäytymistä muista, mutta yksilöt ovat identiteettinsä ja mielipiteidensä viimekätisiä asettajia. Näin ollen liberaalit teoriat eivät välttämättä oleta yksilöiden muodostuvan sosiaalisten suhteiden ja tunnustuksen kautta. Julkinen keskustelu ja mielipiteen muodostus on mahdollista, mutta yksilöt edustavat julkisuudessa omia preferenssejään, jotka voidaan määritellä julkisen tilan ulkopuolella.

Ihmisillä on myös monenlaisia poliittisia arvoja, joiden yhteensovittamista kaikki teoreetikot eivät pidä toivottavana, tai edes mahdollisena. Chantal Mouffen (2000, 9) mukaan liberaalia demokratiaa voidaan pitää "agonistisena pluralismina", jossa erilaiset poliittiset ja yhteiskunnalliset jännitteet voidaan säilyttää toivottavalla tavalla.¹⁹ James Tullyn (2000, 469) mukaan tällaiset demokraattiset kamppailut varmistavat, että politiikkaa voidaan käydä vapaasti ilman hallitsemispyrkimyksiä. Pluralismin voidaan katsoa olevan liberaaleissa demokratiakäsityksissä poliittisen elämän keskeisimpiä arvoja, koska se mahdollistaa politiikan väittely- ja argumentaatiokeskeisen luonteen (Moon 2003, 125). Poliitiikan ei ole tarkoitus ratkaista konflikteja, ja niiden olemassaoloa voidaan pitää toimivan demokratian merkkeinä. Päätöksenteossa kompromissien tekemistä konsensuksen puuttuessa

¹⁹ Mouffen (2000) mukaan moderniin liberaalin demokratiakäsitykseen kuuluu demokraattinen vaatimus tasavertaisuudesta ja liberaali vaatimus yksilöiden vapaudesta. Tasavertaisuuden vaatimus on poliittisen vasemmiston, ja yksilöiden oikeuksien ja vapauksien painottaminen poliittisen oikeiston ominaisuus, eikä näitä ei tule 'kolmannen tien' avulla sovittaa, koska silloin modernin demokratian agonistinen luonne, eli koko nykyaikaisen demokratian ydin, tulee kyseenalaistetuksi (Mouffe 2000, 9). Agonistisen pluralismin keskeinen ajatus on siinä, että demokraattisen yhteiskunnan jäsenet jakavat saman oikeuksien ja vapauksien mukaan järjestetyn symbolisen tilan, mutta ovat eri mieltä sen järjestämisestä (Mouffe 2000, 13).

voidaan pitää riittävänä, koska kompromissit eivät edellytä, että osapuolten tarvitsee luopua tärkeiksi katsomistaan arvoista (Weinstock 2017). Pluralismi on arvo, jonka moraaliset vaatimukset säätelevät ihmisten välisiä suhteita pyrkimällä varmistamaan liiallisesta hallitsemisesta ja ohjailusta vapaata poliittista vuorovaikutusta.

Kapeimmillaan liberaalit demokratiakäsitykset olettavat vain vähän moraalista sitoutumista ihmisten väliseltä vuorovaikutukselta ja siltä mitä valtion tehtäviin kuuluu. Michael Freedenin (2020) mukaan liberaalidemokratian minimivaatimukset, joihin kuuluvat vaalijärjestelmä ja demokratian ymmärtäminen kansanhallintona, eivät kuitenkaan yksinään kykene antamaan demokratiateorialle riittävää sisältöä, vaikka nämä vaatimukset ovatkin välttämättömiä. Liberaalidemokratiaa voidaan pitää hyvän hallinnon periaatteena, joka tiettyjen poliittisten oikeuksien takaamisen lisäksi varmistaa, että menettelyt ovat oikeudenmukaisia ja yksilöiden oikeudet todella toteutuvat (Freeden 2020, 14). Tämän voidaan ajatella olevan kritiikkiä, jota laajemmat liberaalit demokratiakäsitykset kohdistavat kapeampiin käsityksiin. Egalitaariset vaatimukset asettuvat usein ristiriitaan kilpailullisia suhteita ja markkinatalouden toimintaa painottavien oletusten kanssa. Käsittelen seuraavaksi liberaalien demokratiakäsityksien yhteyttä markkinatalouteen ja sitä miksi eriarvoisuuden myötä yksilöiden voi olla hankalaa omaksua tasavertaisuuteen ja itsenäisyyteen perustuvaa käytännöllistä itseymmärrystä.

3.3.2 Liberaalidemokratia ja markkinatalous

Yksilöiden poliittisten oikeuksien lisäksi liberaaleissa teorioissa voidaan painottaa työhön ja vaihtoon perustuvien rakenteiden ja niiden tuottaman hyvinvoinnin tärkeyttä. Markkinasuhteissa yksilöt suhtautuvat toisiinsa aktiivisina aineellisina ja henkisinä itsensä kehittäjinä, jotka yksilöllistä vaurautta²⁰ tuottaessaan edistävät samalla myös toisten yksilöiden ymmärrystä ja omavaraisuutta tai niiden edellytyksiä (Freeden 2020, 56–57). Esimerkiksi Adam Smith kannatti yksityisyrittäjyyttä ja markkinoita, ja ajatteli, että olosuhteet, jotka suosivat vapaata kilpailua edistävät tasavertaisuutta, vapautta ja oikeudenmukaisuutta (Kurz 2016, 615). Markkinakeskeisyys voi siksi olla politiikassakin tärkeää, jos markkinataloudella nähdään näissä teorioissa olevan yhteys yksilöiden autonomisuuteen, tasavertaisuuteen ja hyvinvointiin. Jos ajatellaan, että markkinoiden toiminnan avulla voidaan toteuttaa vapautta ja oikeudenmukaisia olosuhteita, voi olla tärkeämpää saada yksilöitä osallistumaan markkinoille kuluttajina ja yrittäjinä, koska silloin voidaan ratkaista monia politiikan piiriin sijoitettavia kysymyksiä.

²⁰ Liberaaleissa perinteissä henkilökohtainen omistus katsotaan välttämättömäksi, koska se tuo yksilöille turvaa, itsenäisyyttä ja itsekunnioitusta (Freeman 2011, 19). Itseymmärryksen kannalta omistetut tavarat ilmentävät myös ihmisten yksilöllisyyttä ja tahtoa (Honneth 2014, 75).

Liberaaleissa teorioissa voidaan siis ajatella, että osallistuessaan markkinoiden toimintaan yksilöt osallistuvat myös oikeudenmukaisen maailman rakentamiseen. Esimerkiksi Smith ajatteli, että markkinoilla kilpaillessaan ja tavoitellessaan omaa etuaan ihmiset myös tahtomattaan toimivat muiden hyväksi (Honneth 2019, 701). Lisäksi Smithin mukaan kilpailu yksilöiden välillä varmistaa, että jokainen toimii mahdollisimman tehokkaasti (Kurz 2016, 619). Tämänkaltaisten seikkojen perusteella valtion sosiaalisten turvaverkkojen katsotaan joskus johtavan passiivisuuteen ja tehottomuuteen. Yksilöiden oman edun tavoittelun on ajateltu johtavan jokaisen vaurastumiseen ja kilpailullisten suhteiden ajatellaan varmistavan aktiivinen osallistuminen yhteiskuntaan. Useimmiten on kuitenkin niin, että tällainen ajattelu suosii niitä, joilla on jo vaurautta ja edellytykset markkinakeskeiseen toimijuuteen.²¹

Liberalismin ja sen vapauskäsitteiden yhteydestä varakkaita suosivaan politiikkaan on keskusteltu teollisesta vallankumouksesta asti (mm. Pettit 1997, 132; Honneth 2014, 319; Freeden 2020, 32). Muutokset 1900-luvun loppupuolella ovat johtaneet niin sanottuun kilpailukyky- ja innovaatiopolitiikkaan, joka tukee yrittäjyyttä ja talouden tarjontaa sosiaalisen hyvinvointivaltion ja julkisen sektorin kustannuksella (Jessop 1994; Honneth 2018, 75; Ruuskanen 2019, 51). Tämän voidaan ajatella tarkoittavan tutkielmassa tehdyn jaottelun perusteella liberaalidemokratian siirtymistä kehityksellisestä ja laajemmasta liberaalidemokratiasta kohti protektiivista ja kapeampaa demokratiakäsitystä. Valtioiden hallintojen ajama talouspolitiikka tukee yksilöiden välistä markkinakeskeistä ja kilpailullista toimijuutta, johon kuuluvia odotuksia edustuksellinen hallinto pitää yllä politiikan avulla. Jos politiikassa keskitytään talouden tarjontapuoleen, voivat heikommassa asemassa olevat yksilöt jäädä ilman tarvittavaa tukea, jonka avulla he voivat kokea itsensä vapaiksi toimijoiksi ja osallistua yhteiskunnan toimintaan.

Liberaalidemokratiaa (tai ainakin liberaalia ajattelua) on monesti kritisoitu, koska se tarjoaa kanavan kohtuuttomalle oman edun tavoittelulle, joka ylläpitää taloudellista ja sosiaalista eriarvoisuutta (mm. Honneth 2014, 176; Mills 2017). Liberaalin ajattelun esitetään usein olevan kytköksissä kapitalismia ylläpitäviin yhteiskuntarakenteisiin, kuten pääoman tavoitteluun ja palkkatyöhön, ja niiden sisältämiin valtasuhteisiin. Esimerkiksi Charles W. Mills (2017, 24) arvostelee liberalismia porvarillisena, patriarkalisena ja rodullisena demokratiana sillä perusteella, että se tuottaa luokkaan, sukupuoleen ja rotuun perustuvia valtasuhteita

²¹ Smith ajatteli, että myös markkinoita tulee ohjata moraaliset periaatteet. Honneth (2014, 177) kutsuu Smithin moraalisen ja taloudellisen ajattelun sovittamista "Adam Smith -ongelmaksi". Smithin teos *The Theory of Moral Sentiments* (2002) käsittelee moraalista tärkeänä osana ihmisen kokemuksesta. Smith ei määritellyt markkinoiden arvoa pelkästään hyödyn perusteella, vaan sillä oli myös normatiivinen arvo, koska ne edistävät jokaisen yksilön vapautta (Honneth 2019, 696). Erityisesti laajemmissa muodoissaan liberaalit demokratiat sisältävät yksilöiden välisen moraalisen ja sosiaalisen itseymmärryksen ja siksi liberaalidemokratia voi saada tukea sen ongelmista huolimatta.

normatiivisista lupauksista huolimatta.²² Honnethin teorian kannalta tässä on huomattavaa, että yksilöt eivät voi muodostaa itseymmärrystä autonomisina ja tasavertaisina yksilöinä, jos rakenteelliset ja sosiaaliset olosuhteet haittaavat tällaisten normatiivisten odotusten toteutumista. Itsekunnioituksen kehittyminen edellyttää, että yksilöt voivat nähdä toisensa vastavuoroisissa suhteissa sekä tasavertaisina ja vapaina yksilöinä.

Habermasin (1989) tunnetun ajatuksen mukaan ihmisten elämismaailma kaventuu, kun sitä alkavat ohjaamaan taloudelliset vaikuttimet, kuten raha ja valta. Tämä tarkoittaa, että kilpailulliset suhteet voivat alkaa määrittämään ihmisten välisiä sosiaalisia suhteita myös markkinoiden ulkopuolella, kun markkinarakenteet ja sen tuottamat hyödyt oletetaan normatiivisesti liian keskeisiksi ihmisten elämässä. Demokratiasta ja politiikasta voi tulla väline markkinoihin ja talouskasvuun keskittyvän tietoisuuden ylläpitämiseen, jos taloudelliseen laskelmoinnin ja kulutuksen ehdoilla määritetään sellaisia asioita, kuten moraalisia arvoja, sosiaalista tasavertaisuutta ja hyvinvointia. Tätä ei useimmiten pidetä toivottavana liberaaleissa perinteissäkään, koska nämä tuottavat eriarvoistavia ja epäoikeudenmukaisia olosuhteita, joilla on huomattava haitallinen vaikutus yksilöiden hyvinvointiin. Siksi esimerkiksi tulonsiirtoja ja veroilla rahoitettavien palveluiden tarjoamista pidetään hyväksyttävänä toimina eriarvoisuuden vähentämiseksi ja hyvinvointia edistävien olosuhteiden turvaamiseksi (Freeden 2020, 52).

Tällainen kritiikki kohdistuu enemmän suojeleviin ja kapeampiin libertaareihin demokratiakäsityksiin, joten se, kuinka hyvin liberaalit teoriat pystyvät vastaamaan eriarvoisuuteen riippuu paljon teorioiden tarkemmasta määrittelystä. Esimerkiksi Simon Thompson (2006, 13) pitää egalitaarisia liberalismien muotoja tunnustuksen politiikkana. Myös Rawlsin (2005) mukaan liberaalin moraalin motivoimat kansalaiset ovat sellaisia, jotka kokevat olevansa yhteistyökykyisiä yhteiskunnan jäseniä ja he haluavat tulla tunnustetuiksi sellaisina. Tämä tukee yksilöiden itsekunnioituksen kehittymistä samoin, kuin tasavertaiset perusoikeudet ja vapaudet tuottavat itsekunnioituksen sosiaalista perustaa (Rawls 2005, 81–82).²³ Siten myös liberaaleissa teorioissa voidaan huomioida, että yksilöiden tasavertainen ja vapautta

²² Mills antaa esimerkkejä rodun vaikutuksesta yksilöiden taloudelliseen ja sosiaaliseen asemaan nykyisissä Yhdysvalloissa. Valkoisten kansalaisten talouksien mediaanivarallisuus oli 2011 kuusitoistakertainen verrattuna mustien talouteen, ja kolmetoistakertainen verrattuna latinalaislähtöisten amerikkalaisten talouteen (Mills 2017, 8). Mills viittaa myös 2013 toteutettuun tutkimukseen, jonka mukaan nykyisten olosuhteiden jatkuessa joka kolmas silloin syntynyt musta amerikkalainen miespuolinen yksilö voi odottaa joutuvansa vankilaan elämänsä aikana, ja näin on vastaavasti myös joka kuudennen latinalaislähtöisen amerikkalaisen miespuolisen yksilön kohdalla (Mills 2017, 43).

²³ Myös osa kritikoista näkee liberalismissa mahdollisuuden ongelmista huolimatta. Esimerkiksi Mills (2017, 14) ajattelee, että on mahdollista hahmottaa emansipatorinen radikaaliliberalismin muoto, joka todella tukeutuu ja sitoutuu vahvasti liberalismiin normatiivisiin ehtoihin ja pyrkimykseen, kun liberalismiin vapausajatuksat laajennetaan koskemaan muitakin, kuin etuoikeutettuja luokkia.

tukeva vuorovaikutus edellyttää poliittisten oikeuksien ja markkinarakenteiden lisäksi myös näitä jollain tavalla tukevia asenteita, vaikka näitä ei teorioissa painoteta. Jäsenmän seuraavaksi tarkemmin liberaalien demokratiakäsitysten olettaa käyttännöllistä itseymmärrystä.

3.3.3 Käytännöllinen itseymmärrys liberaaleissa demokratiateorioissa

Keskeisiä lähtökohtia, joita liberaaleihin demokratiakäsityksiin kuuluu, ovat negatiivinen vapauskäsitys, toimijoiden arvojen pluralismi ja yksilöiden autonomian ja tasavertaisuuden kunnioittaminen. Nämä käsitykset sisältävät normatiivisia edellytyksiä ja siten myös oletuksia yksilöiden itseymmärrykseen kuuluvista asioista. Liberaaleissa teorioissa painotetaan, että ihmiset ovat tasavertaisia ja vapaita yksilöitä, joilla on samat sosiaaliset ja poliittiset oikeudet.

Yksilöiden vapaus ymmärretään erityisesti vapauden negatiivisessa merkityksessä eli yksinkertaisesti rajoitusten puuttumisena. Negatiivinen vapauskäsitys viittaa siihen, että jokaisen tulee pystyä toimimaan kuten haluavat ilman ulkopuolisia rajoitteita niin kauan, kun yksilöt eivät tällä tavalla toimien vahingoita toisiaan (Honneth 2014, 29). Negatiiviseen vapauteen kuuluu yksilöiden ymmärrys, että jokaisen tulee pystyä toimimaan ilman kohtuuttomia rajoitteita, koska oikeus itsenäisyyteen ja riippumattomuuteen kuuluu kaikille. Liberaaleissa demokratiakäsityksissä valtiolla on tärkeä rooli yksilöiden negatiivisiin vapauksiin perustuvien poliittisten oikeuksien turvaamisessa ja usein myös hyvinvoinnin tukemisessa.

Liberaalit demokratiakäsitykset olettavat arvojen pluralismia. Pluralismi mahdollistaa demokratian ja politiikan väittelykeskeisen luonteen ja hyvää elämää koskevat yksilölliset käsitykset. Parhaassa tapauksessa pluralismiin sitoutuneet demokratian kansalaiset voivat myös ajatella, että heidän valintansa voivat tulla hyväksytyiksi ja tämä kannustaa yksilöitä henkilökohtaisten merkityksien etsimiseen. Näin suurissa ja monimuotoisissa yhteiskunnissa elävät yksilöt voivat pitää toistensa toimijuutta ja valintoja periaatteessa järkevinä.

Liberaalien demokratiakäsityksien keskeinen ajatus on yksilöiden tasavertaisuuden ja autonomian kunnioittamisessa. Tämä ei välttämättä edellytä tunnustussuhteita, joissa yksilöt konstituotuvat vastavuoroisen vuorovaikutuksen avulla, vaan ennemminkin toisten vapauden ja oikeuksien kunnioittamista. Yksilöiden on pystyttävä määrittämään mielipiteensä ja preferenssinsä itsenäisesti eikä niiden perusteleminen edellytä keskustelua muiden kanssa. Valtioiden oikeudellisten ja normatiivisten käytäntöjen on tarkoitus tukea yksilöiden itsenäisyyttä ja tasavertaisuutta. Jos yksilöt pystyvät kokemaan toisensa samojen velvoitteiden järjestelmissä, he voivat kehittää autonomiaan ja tasavertaisuuteen perustuvaa käytännöllistä itseymmärrystä.

Koska kapeammat liberaalidemokraattiset käsitykset olettavat vain vähän sosiaalisia ja moraalisia sitoumuksia, voi yksilöiden mukautuminen yhteiskuntaan tapahtua markkinoihin ja kulutukseen perustuvien normatiivisten suhteiden avulla. Martha Nussbaum (2010) kuitenkin toteaa, että markkinapohjaisille arvoille perustuva vuorovaikutus ei tue yksilöiden kykyä omaksua liberaalia arvopohjaa. Humanistiset ja yleissivistävät tieteet, joiden avulla yksilöt kehittyvät moraalisesti ja sosiaalisesti, ovat Nussbaumin mukaan ratkaisevia kansalaisten demokratiakykyjen kehittämisessä (Nussbaum 2010, 95–96). Demokraattisten yhteiskuntien kannalta on haitallista, jos sen normatiivisten edellytysten ajatelleen riippuvan liikaa markkinarakenteista.

Liberaalidemokratian oletama itseymmärrys vaikuttaa kuitenkin korvaamattomalta moderneissa yhteiskunnissa elävien ihmisten tietoisuudelle, materiaaliselle todellisuudelle ja yksilöiden toiminnalle. Kun porvarit 1700-luvulla puhuivat julkisen mielipiteen ja poliittisen elämän puolesta, tämä oli vakuuttavaa ainoastaan, jos kaikki ihmiset joihin päätökset vaikuttivat, voitiin nähdä tasavertaisina vuorovaikutuskumppaneina. Samaan aikaan lisääntyneen tiedon määrä ja vapausajatuksot olivat ratkaisevia liberaalien demokraattisten yhteiskuntien jäsenten itseymmärrykselle. (Honneth 2014, 283–284.) Liberaalidemokraattiset käsitykset edustavat erityisesti ihmiskuvaa, jossa jokainen yksilö on tasavertainen ja itsenäinen toimija, ja tämä on mahdollista ainoastaan, kun jokainen ihminen nähdään tasavertaisesti vapautta ansaitsevina yhteiskunnan jäseninä.

3.4 Republikanismi

Liberaalien teorioiden käsitykset ihmisistä ja yhteiskunnista ovat olleet tärkeä normatiivinen suunnannäyttäjä nykyisille demokraattisille yhteiskunnille, ja ne painottavat demokratiakäsityksessään yksilöiden tasavertaisuuden ja autonomian merkitystä. Yksilöiden tasavertaisuuden ja itsenäisyyden kunnioittaminen ovat olleet länsimaisten yhteiskuntien keskeisimpiä arvoja, joihin niiden oikeudelliset ja normatiiviset rakenteet perustuvat. Seuraavaksi käsiteltävä demokratiateoria, republikanismi, painottaa kansalaisten vuorovaikutuksen ja keskustelun merkitystä. Republikanismin demokratiakäsityksen mukaan demokratia tarvitsee toimiakseen ihmisten jakamia käsityksiä hyvän elämän poliittisista edellytyksistä sekä jaettuina käsityksiä tukevia rakenteita ja moraalialia, koska valtion takaamat yksilöiden vapaudet ja oikeudet sekä päätöksentekoon liittyvät menettelyt, kuten äänestäminen, eivät riitä takaamaan vapaata demokraattista yhteiskuntaa. Myös republikanismi on demokratiakäsitys, jonka avulla usein luonnehditaan modernia länsimaista politiikkaa (Pettit 1997, 19).

Republikanismi on myös kritiikkiä liberaalia demokratiakäsitystä kohtaan, ja niissä on tapana ajatella (kuten myös laajemmissa liberaaleissa demokratiakäsityksissä), että yksilönvapauksien ja oikeuksien takaaminen valtion toimesta eivät riitä näiden toteutumiseen. Republikaaniset teoriat kyseenalaistavat liberaalien demokratioiden oletaman itsenäisen subjektin autonomian myyttinä, koska ihmiset ovat sosiaalisia merkityksiä omaavia toimijoita erilaisissa yhteisöissä ja suhteissa näihin yhteisöihin ihmiset määrittelevät itsensä (Pettit 1997; Cunningham 2002, 55). Republikanismi perustuu kommunikatiiviselle käsitykselle yksilön vapaudesta, kun liberaaleissa teorioissa yksilöt oletetaan ensisijaisesti itsenäisiksi muista riippumattomiksi toimijoiksi (Honneth 2007, 221).²⁴ Republikanismin käsitys ihmisistä toisistaan riippuvaisina toimijoina on keskeinen republikanismin oletama lähtökohta, koska tämän käsityksen mukaan ihmiset voivat parhaiten tavoitella yksilöllisiä ja yhteiskunnallisia tavoitteita vuorovaikutuksessa toistensa kanssa.

Selvitän seuraavaksi republikanismin oletamia teoreettisia lähtökohtia Philip Pettitin republikanismia koskevien näkemysten perusteella. Aloitan käsittelemällä republikanismin oletamaa vapauskäsitystä ja kuinka siinä oletetaan kunnioittavia tunnustussuhteita ihmisten välillä. Tämän jälkeen tarkastelen kollektiivisen itsemääräämisen merkitystä republikanismissa. Selvitän samalla republikanismin oletamia käytännöllisen itseymmärryksen muotoja ja kertaan niitä luvun lopussa.

3.4.1 Vapaus vapautena alistamiselta

Vapaus on keskeinen arvo, jonka mukaan demokraattista politiikka oikeutetaan ja myös republikaanisissa demokratiateorioissa siihen kuuluvalla vapauskäsityksellä on tärkeä merkitys sen olettamissa teoreettisissa ja poliittisissa lähtökohdissa (Pettit 1997). Pettitin (1997, 6) mukaan republikanismin vapauskäsityksen demokraattinen legitimizeetti perustuu vapaiden ihmisten vapaisiin päätöksiin, ja vuorovaikutus vapaiden yksilöiden välillä koostaa jokaisen vapautta. Kun ihmiset sitoutuvat kunnioittamaan jokaisen vapautta ja itsemääräämistä, nämä jaetut lähtökohdat tuottavat yhteisiä merkityksiä esimerkiksi laeista, hallinnosta ja hyveiden kehittämisestä (Pettit 1997, 10–11). Tämän demokratiakäsityksen mukaan ihmiset voivat olla vapaita ainoastaan vuorovaikutuksessa toistensa kanssa ja he voivat parhaiten tavoitella erilaisia hyvää elämää koskevia käsityksiä näiden vuorovaikutussuhteiden avulla. Ihmisten jakaessa käsityksiä vapauden merkityksistä yksityiselle ja julkiselle elämälle, on heillä myös yhtäläisemmät käsitykset sosiaalisista

²⁴ Samoin kuin liberalismiin ja libertarismiin kohdalla, siirtymä laajojen liberaalien demokratiakäsitysten ja republikanismin välillä on määrittelykysymys. Myös laajemmissa liberaaleissa demokratiateorioissa yksilöiden riippumattomuutta turvataan sellaisten rakenteellisten turvaverkkojen avulla, jotka tukevat ihmisten itsenäisyyttä.

ja poliittisista arvoista ja toimijuudesta, jotka tukevat jokaisen vapautta ja itsemääräämistä.

Pettitin (1997; 2012) mukaan vapaus vapautena alistamiselta (*freedom as non-domination*) on aihe, joka yhdistää republikanismia käsitteleviä ajattelijoita eri aikakausilta ja erilaisista filosofisista taustoista. Vapaus vapautena alistamiselta tarkoittaa ihmisten kansalaisuuteen kuuluvaa statusta, jonka mukaan ihmiset eläessään toistensa kanssa ovat suojattuja muiden ihmisten perustelemattomilta toimilta (Pettit 1997, 66–67).²⁵ Yksilöiden yhteiskunnallinen asema toimijoina, joiden on oltava suojattuja ja vapaita alistamiselta, tarkoittaa sitä, että kenenkään ei kuulu elää epävapaissa olosuhteissa. Tämä suoja varmistaa, että muut ihmiset (tai valtio) eivät voi ilman hyvää syytä vaikuttaa tai puuttua toistensa tekemisiin.

Pettit (1997, 129–130) on pyrkinyt osoittamaan, että nykyaikainen hallinto ja sitä ohjaavat instituutiot voidaan muodostaa republikanismin vapauskäsitteksen mukaan. Pettitin (1997, 187) mukaan republikanismissa julkisen päätöksenteon tulee perustua keskusteluihin kansalaisten välillä siten, että ihmiset tunnustavat niissä tiettyjä yhteneviä lähtökohtia, joiden perusteella osallistujat pyrkivät etenemään. Demokraattisten prosessien on taattava, että niihin on sisällytetty mahdollisimman paljon yhteiskunnan jäseniä, ja myös varmistettu, että heidän mielipiteitään kuunnellaan (Pettit 1997, 195). Sen lisäksi, että demokraattiset menettelyt edellyttävät lakeihin perustuvia perustuslaillisia järjestelmiä, jotka varmistavat, että hallinto toimii kunnioittaen jokaisen vapautta, ihmisillä tulee olla mahdollisuus kyseenalaistaa virkamiesten päätöksiä ja niihin liittyviä menettelyitä (Pettit 1997, 183–185). Tällaisilla menettelyillä voidaan varmistaa, että yhteiskunnan poliittiset ja julkiset instituutiot toimivat ihmisten vapautta ja osallistumista edistävien periaatteiden mukaan.

Republikanismissa laki nähdään usein tapana turvata vapaat olosuhteet, koska tämä kuuluu ihmisten statukseen yhdenvertaisina kansalaisina (Pettit 1997, 36). Mutta vaikka vapautta tukevat olosuhteet edellyttävät, että demokraattisten instituutioiden on taattava ihmisille suojatut olosuhteet lakeihin perustuvien järjestelmien avulla, on huomattava, että jotta lait todella mukailisivat republikanismin vapauskäsitteystä, kunnioittavien asenteiden olisi oltava normi myös kansalaisyhteiskunnassa (Pettit 1997, 241–242). Republikanismissa lakeihin perustuvien normien avulla pyritään säilyttämään yhteisölle tärkeiksi ajateltuja arvoja ja siten laki voidaan ajatella kansalaisten jaetun itseymmärryksen ilmaisuna (Honneth 2007, 219). Ihmiset eivät noudata lakeja rangaistuksen pelossa, vaan siksi, koska he ajattelevat niiden edistävän jokaisen itsemääräämistä ja vapauden edellytyksiä.

²⁵ Pettitin (1997) mukaan republikanismin vapauskäsite edellyttää liberaalia vapauskäsitteystä enemmän, koska puuttumattomuus ei takaa sitä, ettei joku voisi olla alistetussa asemassa. Orja ei ole vapaa, koska vaikka hyvätahtoinen herra ei puuttuisikaan orjan tekemisiin, orja on silti herran alaisuudessa (Pettit 1997, 34–35). Siten negatiiviset vapaudet voivat toteutua myös selvästi epävapaissa tilanteissa.

Sen lisäksi, että Pettitin vapauskäsitys pyrkii kuvaamaan yhteiskuntien institutionaalista perustaa, vapaus tarkoittaa myös sosiaalista statusta ja asettaa odotuksia ihmisten väliselle vuorovaikutukselle ja itseymmärrykselle. Alistamiselta vapaassa vuorovaikutuksessa yksilöt jakavat ymmärryksen, että jokainen voi tavoitella muiden vapautta kunnioittavia valintoja julkisesti tunnustettuina oikeuksina (Pettit 1997, 71). Tällaisen vastavuoroisuuden edellytys viittaa siihen, että Pettitin vapauskäsitteellä ja Honnethin vapauskäsitteellä on paljon samaa. Pettitin vapauskäsitteessä tunnustuksen merkitys näkyy siinä, että se edellyttää sellaisia institutionaalisia ja sosiaalisia olosuhteita, joissa ihmiset voivat luottaa siihen, että jokaisen vapautta puuttumattomuuteen ja riippumattomuuteen kunnioitetaan. (Laitinen 2015, 11.) Pettitin republikanismin käsitys olettaa kunnioittavia tunnustussuhteita ihmisten välillä, koska ainoastaan tällaisen vuorovaikutuksen avulla voidaan taata, että yksilöt todella ovat vapaita.

Republikanismin normatiivisiin lähtökohtiin Pettitin näkemysten ja tutkielmassa tehdyn jäsenyyksen perusteella kuuluvat vapaus vapautena alistamiselta ja kunnioittavat tunnustussuhteet. Republikanismin demokratiakäsitykseen liittyy näiden perusteella myös edellytys jonkinlaisesta kollektiivisen itsemääräämisen arvosta, jonka avulla yksilöt ottavat sellaisia asenteita itseään kohtaan, jossa ajattelevat myös muita ihmisiä. Tämä on tärkeä arvo demokraattisissa yhteiskunnissa ja keskusteluun perustuvissa päätöksenteon prosesseissa, mutta jos kollektiiviselta itsemääräämiseltä odotetaan liikaa, edellytys voi rikkoa yksilöiden autonomisuuden rajoja ja hankaloittaa itsekunnioituksen kehittymistä. Tarkastelen tätä kysymystä seuraavassa luvussa.

3.4.2 Demokraattinen itsemäärääminen

Habermasin (1997, 296) mukaan republikanismi on demokraattista tahdonmuodostusta, joka perustuu yksilöiden jakamalle eettispoliittiselle itseymmärrykselle. Tämä tarkoittaa, että yksilöt ymmärtävät heidän elämänsä ja toimintansa olevan muista ihmisistä riippuvaista, ja siten he tarvitsevat toisiaan voidakseen elää vapaata elämää ja tavoitella yhteisesti jaettuina asioita.²⁶ Cunninghamin (2002) mukaan monissa republikaanisissa teorioissa Rousseaut pidetään tärkeänä innoittajana. Rousseau mukaan yhteiskuntien poliittinen elämä perustuu keskeisesti sellaisten yhdessä jaettujen ja sovittujen arvojen tukemiseen, joiden ajatellaan edistävän jokaisen vapautta (Cunningham 2002, 123–124). Kun yksilöt sitoutuvat keskustelemaan ja ottamaan huomioon myös muiden edun, he konstituivat itsensä ennemmin yhteenliittymissä kuin aggregaatioissa (Cunningham

²⁶ Jonkinlaisen jaetun eettispoliittisen itseymmärryksen olettaminen on lähtökohta, jonka kaikki demokratiakäsitykset jakavat, mutta republikaanisissa teorioissa näiden jakaminen edellyttää esimerkiksi liberaalia käsitystä enemmän.

2002, 129).²⁷ Republikanismin mukaisen poliittisen elämän arvot edellyttävät, että mielipiteitään muodostaessa yksilöt eivät kiinnitä huomiota vain omiin asioihinsa, vaan ottavat huomioon, mikä on muidenkin etujen mukaista, ja muokkaavat keskusteluissa mielipiteitään siten, että muidenkin näkemykset tulevat huomioituiksi.

Republikanismin demokratiakäsitystä on kuitenkin kritisoitu, koska sen yhteistä etua painottavien käsityksien ei aina ajatella noudattavan nykyaikaisia politiikan tekemisen lähtökohtia. Usein ajatellaan, että liikaa yhteistä etua painottavat republikanismin muodot voivat johtaa yksilöiden vapauden kustannuksella tapahtuvaan väärinkäyttöön, jossa yksilöiden vapauksia rajoitetaan yhteisen edun nimissä (Cunningham 2002, 131). Esimerkiksi Taylor (1994) kritisoi populistisia republikanismin muotoja liiasta samanlaisuuden vaatimuksesta. Jos republikaaniset teoriat edellyttävät ihmisiltä liikaa esipoliittista sitoutumista, ne eivät voi huomioida erilaisuutta tunnustavia lähtökohtia (Taylor 1994, 51). Jotta julkisuudessa tapahtuva vuorovaikutus olisi mahdollisimman vapaata, erilaisuus ja erilaiset mielipiteet tulisi pystyä huomioimaan. Demokratia toimii, kun vaihtoehtoisia ratkaisuja ongelmatilanteisiin on saatavilla, ja demokraattinen päätöksenteko on rajoittunutta, jos ongelmat ja ratkaisut määritellään toisten puolesta (Cunningham 2002, 128). Jos päätöksenteossa oletetaan liikaa esipoliittista sitoutumista, rajoitetaan samalla demokraattisen yhteiskunnan kykyä ratkaista ongelmia.

Edellä kuvatuista syistä johtuen myös Pettit (1997; 2012) suhtautuu varauksella populistisiin republikanismin muotoihin, mutta hän ajattelee, että ajatus jaettujen lähtökohtien huomioon ottamisesta kuuluu silti republikanismiin. Ollakseen todella yksilöiden etujen mukaista ihmisten on otettava huomioon se mikä on muidenkin etujen mukaista, mutta siten, että jokainen pystyy tasavertaisesti osallistumaan yksilöllisistä lähtökohdistaan (Pettit 2012, 15). Demokratian kannalta on keskeistä huomioida, että ihmiset tulevat monenlaisista olosuhteista ja heillä on useita erilaisia moraalisia ja sosiaalisia arvoja. Pettit (1997, 146) on sitä mieltä, että hänen kuvailemansa republikanismi pystyy huomioimaan arvojen pluralismin ja erilaisuutta tunnustavat lähtökohdat.

Monet poliittiset ja yhteiskunnalliset rakenteet voivat myös vaikuttaa tasavertaiseen osallistumiseen. Cunninghamin (2002) mukaan poliittinen julkisuus asettaa useita rajoitteita monille ihmisryhmille, koska julkinen elämä voi edellyttää monenlaisten tietojen ja kykyjen hankkimista. Yksilöt voivat kohdata rakenteellisia ja sosiaalisia esteitä esimerkiksi vähemmistöaseman, koulutuksen riittämättömyyden, varallisuuden ja ajan puutteen vuoksi (Cunningham 2002, 21). Ihmisten kyky kokea

²⁷ Yhteenliittymissä kansalaiset pyrkivät mielipiteitään muodostaessaan ottamaan huomioon myös muiden osallistujien kannat. Mielipiteiden aggregaatio tarkoittaa yksilöiden preferenssien yhteen kokoamista tai laskemista tavalla, jolla voidaan muodostaa esimerkiksi enemmistön mielipiteitä.

itsensä tasavertaisiksi yhteiskunnan jäseniksi riippuu keskeisesti siitä, että heillä on oltava julkiseen elämään osallistumiseen vaadittavia perusehtoja, jotka tekevät mahdolliseksi politiikkaan ja yhteiskunnan toimintaan osallistumisen (Taylor 1994, 37–38; Honneth 1995, 117; Honneth 2014, 293).

Kuten aikaisemmin todettiin, Pettitille on tärkeää hahmottaa republikanismin demokratiakäsityksessä nykyaikaista poliittista elämää tukevia institutionaalisia olosuhteita, jotka tukevat kunnioittavaa vuorovaikutusta. Pettitin (2001, 29) mukaan yksilöiden vapaus riippuu siitä, että he ovat asemassa, jossa voivat ymmärtää vapauden merkityksiä ja toimia sen edellyttämällä tavoilla. Jos julkiset yhteiskuntarakenteet eivät pysty tarjoamaan edellytyksiä, joiden avulla yksilöt ja ryhmät voivat riittävällä tavalla osallistua demokraattisten yhteiskuntien toimintaan, he eivät myöskään voi kehittää itseymmärrystä, joka tukee kunnioittavien vuorovaikutuksen omaksumista ja republikanismin vapauskäsitystä.

Republikanismin keskeinen ajatus on siinä, että ihmisten yksilöllinen ja yhteiskunnallinen elämä tarvitsee yksilöiden välistä kanssakäymistä tukevia julkisia rakenteita sekä ihmisten välistä kunnioittavaa vuorovaikutusta. Vastavuoroiseen vuorovaikutukseen perustuvien menettelyiden avulla demokraattisissa yhteiskunnissa voidaan varmistaa, että jokaisen etu huomioidaan. Tällaiseen itseymmärrykseen kuuluu keskeisesti yksilöiden tietoisuus vuorovaikutukseen perustuvan poliittisen ja julkisen elämän merkityksestä. Erittelen seuraavaksi tarkemmin republikanismin olettaa käytännöllistä itseymmärrystä.

3.4.3 Käytännöllinen itseymmärrys republikanismissa

Keskeisiä republikanismin oletamia lähtökohtia Pettitin näkemysten ja tutkielman jäsenyyksen mukaan ovat vapaus vapautena alistamiselta, demokraattinen itsemäärääminen ja kunnioituksen tunnustussuhde. Kunnioittavat tunnustussuhteet ovat tärkeä osa republikanisiin kuuluva vapauskäsitystä. Kansalaisten tasavertaisella statuksella ja institutionaalisilla olosuhteilla pyritään varmistamaan, että demokraattisissa yhteiskunnissa toteutetaan jokaisen ihmisen vapautta. Yksilöiden välinen kunnioittava vuorovaikutus on osoitus, että he elävät vapaassa yhteiskunnassa, joka toteuttaa hyvään elämään kuuluvia arvoja.

Pettitin (1997; 2012) mukaan republikanismissa vapaus ymmärretään vapautena alistamiselta. Tämä tarkoittaa ihmisten kokemusta siitä, että he voivat elää yhteiskunnassa muiden ihmisten kanssa ilman kohtuutonta hallintaa. Pettitin kuvaama vapauskäsitys muistuttaa paljon refleksiivistä vapauskäsitystä. Honnethin (2014, 39) mukaan refleksiivinen vapaus tarkoittaa, että ihmiset ovat vapaita, kun he kokevat voivansa elää ja toimia tarkoituksiensa mukaisesti vuorovaikutukseen perustuvassa yhteiskunnassa. Yksilöt ovat vapaita, kun he pystyvät reflektoimaan tavoitteitaan, ja tämä perustuu harkintaan, jossa samalla hahmotetaan olosuhteita,

joita tarvitaan, jotta jokainen yksilö voi tavoitella vapautta itsemääräämiseen (Honneth 2014, 40). Käytän tutkielmassa jatkossa refleksiivisen vapauden käsitettä kuvaamaan republikanismin olettaa vapauskäsitystä ja itseymmärrystä.

Republikanismin vapauskäsitteys olettaa yksilöiltä kykyä demokraattiseen tai kollektiiviseen itsemääräämiseen. Käytännöllisen itseymmärryksen kannalta tämä tarkoittaa, että yksilöt ottavat sellaisia asenteita itseään kohtaan, jossa he ottavat huomioon myös sen, mikä on muiden etujen mukaista.

Republikanismin demokratiakäsitys olettaa kunnioittavia tunnustussuhteita. Ihmiset ajatellaan yhdenvertaisiksi puhujiksi ja keskustelijoiksi, joiden tulee pystyä tasavertaisesti osallistumaan poliittisiin ja yhteiskunnallisiin prosesseihin siten, että heidän mielipiteensä tulee huomioiduksi. Republikanismin mukaan yksilöitä ja ryhmiä tulee pitää tasavertaisesti kunnioitusta ansaitsevina yhteiskunnan jäseninä, ja heidän on pystyttävä kokemaan demokraattiset prosessit heidän vapauttaan ja itsemääräämistään mahdollistavina käytäntöinä.

Jos republikanismissa edellytetään liiaksi jaettuun lähtökohtiin sitoutumista, voi tämä suurissa ja monimutkaisissa yhteiskunnissa hankaloittaa republikanismin olettan itsemääräyksen kehittymistä. Siksi republikaanisissa teorioissa on tärkeää hahmottaa institutionaalisia olosuhteita, joissa republikanismin demokratiakäsitys voi toteutua. Poliittisen julkisuuden on pystyttävä tarjoamaan avoin keskustelun tila, jossa yhteisistä asioista voidaan keskustella, ja jossa päätöksiä voidaan tehdä siten, että kaikkien mielipiteet tulevat tasavertaisesti huomioiduksi. Vapaata osallistumista tukevat rakenteet ja käytännöt tukevat yksilöiden kykyä omaksua itsekunnioitusta.

Mutta vaikka institutionaaliset olosuhteet ovat tärkeitä, itsekunnioituksen kehittyminen riippuu olennaisesti myös ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta. Pettit (1997, 170) painottaa, että republikanismin vapauskäsitteyksen tulisi rakenteellisten käytäntöjen lisäksi vaikuttaa julkisessa elämässä ja yksilöiden vuorovaikutuksessa. Myös Robert Putnamin (1993, 182) mukaan demokraattisten instituutioiden kyky toimia riippuu tärkeällä tavalla kansalaisyhteiskunnan horisontaalisista suhteista, jotka tukevat ihmisten keskinäistä luottamusta ja vaikuttamisen mahdollisuuksia. Demokraattisen yhteiskunnan kannalta on tärkeää, että sen jäsenet pystyvät vuorovaikuttamaan toistensa kanssa ja demokraattisten instituutioiden kyky ratkaista ongelmia riippuu keskeisesti ihmisten mahdollisuuksista vaikuttaa heitä koskeviin asioihin. Kun ihmisillä on kokemus, että he pystyvät julkisiin prosesseihin osallistumalla vaikuttamaan heitä koskeviin asioihin, he pystyvät myös ymmärtämään miksi demokraattiset käytännöt ovat tärkeitä.

3.5 Demokratia elämänmuotona

Liberaaleissa demokratiakäsityksissä painotettu ajatus yksilöiden tasavertaisuudesta ja autonomiasta, sekä republikaanisissa teorioissa korostettu käsitys ihmisten jakamasta luottamuksesta ja kunnioituksesta, ovat molemmat olleet keskeisiä aiheita nykyaikaisista demokratioista puhuttaessa. Siinä missä liberaalit teoriat korostavat yksilöiden tasavertaisuutta ja itsenäisyyttä, republikanismissa demokratia edellyttää näiden lisäksi yhteiskunnan jäsenien välistä keskustelua ja kunnioitettavaa vuorovaikutusta. Näin ollen molemmat demokratiakäsitykset olettavat erilaisia asioita ihmisten jakamilta arvoilta ja toimijuudelta. Liberaaleissa teorioissa yksilöiden omaehtoinen toimijuus ja yksilöllisyyttä korostavat asenteet ovat keskeisessä asemassa. Republikanismissa ihmisten jakamilta poliittisilta arvoilta ja käytännöiltä odotetaan enemmän. Demokratian merkityksen voi käsittää myös poliittista ja julkista elämää kattavammin. Tämä on keskeinen piirre Honnethin elämänmuoto-teoriassa, jota tarkastelen tässä luvussa.

Honneth (2014; 2018) on hahmotellut tunnustussuhdeteorian perusteella demokratiakäsitystä, jossa demokratia ymmärretään yhteistyöhön ja tunnustukseen perustuvina käytäntöinä. Demokratiateorian muotoilussa Honneth tukeutuu erityisesti John Deweyn pragmatismiin.²⁸ Honnethin (2007, 235) mukaan Deweyn demokratiakäsitys pystyy antamaan kattavan sisällön demokratialle, koska hän ei ajatellut demokratiaa vain poliittisena ihanteena, vaan myös ihmisten yhteistyötä tukevina sosiaalisina olosuhteina. Elämänmuoto-teoriassa demokraattiseen yhteiskuntaan kuuluvat poliittista elämää tukevat sosiaaliset ja normatiiviset asenteet ja käytännöt (Honneth 2014, 330). Honnethin teoriassa demokratiaan ei kuulu vain hallinto ja julkiset keskustelun- ja päätöksenteon prosessit, vaan demokratia edellyttää vastavuoroisuuteen perustuvia vuorovaikutussuhteita, sekä yksilöiden vapauksin oikeutettavia yhteiskuntarakenteita.

Käsittelen tässä luvussa Honnethin elämänmuoto-teorian demokratiakäsitystä ja sen olettamia itseymmärryksen muotoja. Selvitän ensin mitä Honneth tarkoittaa sosiaalisella vapaudella ja kuinka se liittyy hänen elämänmuoto-teoriaan. Käsittelen tämä jälkeen enemmän Honnethin demokratiakäsitystä. Erittelen luvun lopuksi elämänmuoto-teorian olettamia käytännöllisen itseymmärryksen muotoja.

²⁸ Demokraattinen pragmatismi on erityisesti Deweyn ajatuksiin perustuva näkemys, jonka mukaan demokraattiset yhteiskunnat kehittyvät, kun sen toimintaan sisällytetään mahdollisimman paljon yhteiskunnan jäseniä, jotka pystyvät tasavertaisesti esittämään näkemyksiä erilaisten ongelmien ratkaisemiseen (Cunningham 2002, 142-143). Keskeinen väite Deweyn pragmatismissa on, että yhteiskunnalliset ongelmat tulee ratkaista demokratian avulla ja ilman demokraattisia menettelyitä emme pystyisi ratkaisemaan erilaisia yhteiskunnallisia ongelmia järkevään tapaan (Honneth 2007, 228).

3.5.1 Sosiaalinen vapauskäsitys

Kuten muidenkin demokratiamallien kohdalla myös elämänmuoto-teoriassa siihen kuuluvalla vapauskäsitteellä on sen kuvaaman teorian kannalta keskeinen merkitys. Elämänmuoto-teorian vapauskäsitteys on sosiaalinen vapauskäsitteys (Honneth 2014; Honneth 2018; Honneth 2019). Honnethin (2019, 696) mukaan kaikki nykyaikaiset instituutiot perustuvat jollain tavalla käsitteille yksilöiden vapaudesta. Erilaiset käsitteet perustuvat erilaisiin näkemyksiin siitä, minkälaisia asioita yksilöiden vapaudet edellyttävät. Honneth (2014) pitää negatiivista ja refleksiivistä vapautta vapauskäsitteinä, joissa vapaus ymmärretään erityisesti ihmisten yksilöllisinä oikeuksina ja kykyinä. Sosiaalinen vapauskäsitteys edellyttää kuitenkin myös jokaisen yksilön vapautta tukevia vastavuoroisuuteen perustuvia sosiaalisia ja yhteiskunnallisia arvoja ja käytäntöjä (Honneth 2014, 65). Sosiaalinen vapaus ei ole vapautta vain yksilöiden toiminnassa ja itsesuhteissa, vaan se viittaa myös vapaisiin sosiaalisiin olosuhteisiin.

Keskeinen väite Honnethilla (2014, 123–124) on, että negatiiviset ja refleksiiviset vapaudet voivat olla mahdollisia vain sosiaalisessa vapaudessa, koska ainoastaan vastavuoroisuutta edistävien yhteiskunnallisten käytäntöjen ja normien avulla voidaan toteuttaa niitä merkityksiä, joita negatiiviseen ja refleksiiviseen vapauskäsitteeseen kuuluu. Siten sosiaalinen vapauskäsitteys viittaa myös siihen, että ihmiset jakavat ymmärryksen, että he voivat tavoitella hyvää elämää ja yhteisesti tärkeänä pidettyjä asioita parhaiten yhteistyössä toistensa kanssa (Honneth 2014, 45; Anderson 2013). Tämän vapauskäsitteksen keskeinen ajatus on, että vain yhteistyön avulla yksilöllisiä hyvää elämää koskevia käsitteitä ja yhteiskunnallisesti merkittävinä pidettäviä asioita voidaan todella tavoitella.

Sen lisäksi, että Honneth on pyrkinyt kuvaamaan mitä sosiaalinen vapauskäsitteys tarkoittaa, hän on pyrkinyt myös näyttämään kuinka se voi toteutua nykyisissä yhteiskunnissa. Honneth (2014) käyttää normatiivisen rekonstruktion menetelmää näyttääkseen kuinka eri yhteiskunnan vuorovaikutuksen alueet toteuttavat tai voivat toteuttaa sosiaaliseen vapauskäsitteeseen kuuluvia merkityksiä. Normatiivinen rekonstruktio perustuu yhteiskuntarakenteiden sellaisten normatiivisten lupauksen jäljittämiseen, kuvaamiseen ja selittämiseen, joiden avulla voidaan esittää perusteltuja käsitteitä vapaan ja oikeudenmukaisen yhteiskunnan järjestämiseen (Honneth 2014, 127–128).

Elämänmuoto-teoriassa demokraattinen yhteiskunta edellyttää oikeudenmukaista työnjakoa, koska vain yhteistyötä tukevien sosiaalisten olosuhteiden ja normatiivisten käytäntöjen avulla yksilöt voivat elää yhteiskunnassa, joka tukee jokaisen ihmisen vapautta (Honneth 2007; Honneth 2014; Honneth 2018). Honneth (2014) on pyrkinyt normatiivisen rekonstruktion avulla näyttämään, että markkinat voivat olla normatiivisesti perusteltava yhteiskunnan osa-alue, jota ohjaa

niihin osallistuvien hyväksyntä ja moraaliset odotukset. Markkinoita voidaan pitää osana sosiaalista vapautta, kun siihen osallistuvat voivat nähdä sen toimivan sellaisten periaatteiden mukaan, joissa jokaisen etu tulee huomioiduksi (Honneth 2014, 183–184). Kun esimerkiksi vaihtoon ja työhön perustuvat yhteiskuntarakenteet noudattavat tunnustukseen perustuvia käytäntöjä, voidaan niiden katsoa silloin toteuttavan sosiaalisen vapauden edellytyksiä.

Elämänmuoto-teoriassa sosiaaliset olosuhteet, jotka edistävät ihmisten välistä yhteistyötä tukevat myös poliittisten ja julkisten yhteiskuntarakenteiden toimintaa. Honnethin (2007, 223) mukaan Dewey ajatteli, että yksilöt ovat suhteessa toisiinsa ja yhteiskunnan uusintamiseen työnjaon välityksellä ja siksi yksilöiden autonomia ja poliittinen hallinto tulee ymmärtää suhteessa toisiinsa. Ihmiset voivat parhaiten toteuttaa yksilöllisiä ja yhteisöllisiä toimia ja tavoitteita pakottomassa yhteistyössä muiden kanssa, ja siksi poliittisten päätöksenteon prosessien on tuettava yhteistyöhön liittyviä käytäntöjä (Honneth 2007, 227). Demokraattisessa yhteiskunnassa on oltava myös sosiaalisia normatiivisesti perusteltavia rakenteita, jotta vapautta tukevat käytännöt voivat toimia poliittisissa keskustelun ja päätöksenteon prosesseissa.

Sosiaalisen vapauskäsitteen keskeinen idea on siinä, että yksilöt ja ryhmät voivat parhaiten toteuttaa yksilöllisiä ja yhteisöllisiä tavoitteita sellaisessa tasavertaisessa sosiaalisessa ympäristössä, joka tukee jokaisen ihmisen vapautta. Tällaiset olosuhteet ilmenevät yhteistyöhön ja tunnustukseen perustuvina käytäntöinä. Siirryn seuraavaksi käsittelemään tarkemmin minkälainen merkitys tunnustukseen perustuvilla yhteiskuntarakenteilla on elämänmuoto-teoriassa. Tarkastelen tämän jälkeen elämänmuoto-teorian oletettomia käytännöllisen itseymmärryksen muotoja.

3.5.2 Demokraattinen eettinen elämä

Kuten aikaisemmin todettiin, on Honneth pyrkinyt tekemään normatiivista rekonstruktiota sosiaalisen elämän eri alueista näyttääkseen miten sosiaalinen vapaus voi toteutua yhteiskunnan eri vuorovaikutuksen alueilla. Markkinoiden alueella sosiaalinen vapaus edellyttää yhteistyöhön perustuvaa työnjakoa. Toinen yhteiskunnan vuorovaikutuksen alue, jonka tulee toimia sosiaalisen vapauskäsitteen mukaan, ovat henkilökohtaiset suhteet. Tällä yhteiskunnan alueella sosiaalinen vapaus perustuu ihmisten vastavuoroisesti tahtomiin läheisiin suhteisiin perheessä ja yksityiselämässä. (Honneth 2014, 133.) Kolmas yhteiskunnan alue, joka elämänmuoto-teorian mukaan tulee määritellä sosiaalisen vapauden alueeksi, on poliittinen julkisuus (Honneth 2014, 253–254; Honneth 2018). Selvitän tässä luvussa tarkemmin minkälainen merkitys yhteiskunnan toiminnallisesti eriytyneillä alueilla on Honnethin elämänmuoto-teoriassa.

Honnethin (2018) mukaan demokratia elämänmuotona tarkoittaa yhteiskunnan toiminnallisesti eriytyneiden alueiden pakotonta yhteistyötä, jossa jokainen sosiaalista vapautta toteuttava yhteiskunnan osa-alue nähdään demokraattiselle yhteiskunnalle välttämättömänä edellytyksenä. Jokaisen yhteiskunnan kolmen keskeisen vuorovaikutuksenalueen – henkilökohtaisten suhteiden, markkinoiden ja politiikan – tulee noudattaa mahdollisimman paljon niiden toimintaan kuuluvia normeja, joiden avulla yhteiskuntaa uudistetaan ja joiden avulla voidaan kokeellisesti selvittää vapaamman yhteiskunnan mahdollisuuksia (Honneth 2018, 113). Kun demokratia ymmärretään elämänmuotona

jokaisessa yksilön ja yhteiskunnan välisen suhteen solmukohtassa voi syntyä kokemus tasa-arvoisesta osallisuudesta, jossa yksittäisen alueen toiminnallisessa erityisyydessä heijastuu demokraattisen osallistumisen yleinen rakenne (Honneth 2018, 114).

Edeltävä sitaatti tiivistää hyvin elämänmuoto-teorian keskeisen ajatuksen. Elämänmuoto-teorian mukaisessa demokraattisessa yhteiskunnassa ihmiset kokevat, että he voivat osallistua tasavertaisesti, pakottomasti ja omaehtoisesti sellaisiin yhteiskuntaa ylläpitäviin käytäntöihin, jotka ovat välttämättömiä yksityiselle ja yhteiskunnalliselle elämälle.

Demokratialla on elämänmuoto-teoriassa siten poliittisia ja julkisia yhteiskuntarakenteita laajempi merkitys. Honnethin (2014) mukaan elämänmuoto-teoriassa poliittisen elämän demokraattiset käytännöt koostuvat keskusteluun ja argumentaatioon perustuvasta vastavuoroisesta vuorovaikutuksesta. Tällaisten tunnustusta ja sosiaalista vapautta edistävien arvojen vakiintuminen myös henkilökohtaisten suhteiden ja markkinoiden alueella tarkoittaa myös näiden alueiden demokratisoitumista, jolloin myös ne toimivat niille ominaisten velvoitteiden lisäksi samoilla refleksiivisillä arvoilla, jotka tukevat poliittista julkisuutta (Honneth 2014, 331.) Mitä enemmän henkilökohtaiset suhteet ja markkinat noudattavat sosiaalista vapautta tukevia arvoja, sitä pakottomampaa on myös ihmisten osallistuminen julkisessa elämässä ja kansalaisyhteiskunnassa (Honneth 2014, 332).

Elämänmuoto-teorian demokratiakäsityksen kannalta on tärkeää, että poliittista elämää tuetaan tasavertaisilla sosiaalisilla olosuhteilla, johon kuuluu yhteistyöhön perustuva työnjako. Honneth (2007) ajattelee, että Deweylle esipoliittinen elämä perustuu erityisesti oikeudenmukaiseen työnjakoon, koska ainoastaan tämän pohjalta yhteiskunnan jäsenet voivat kokea, että heidän yksilöllisellä toiminnallaan on merkitystä yhteisten tavoitteiden saavuttamisen kannalta. Siksi yhteistyötä tukevan työnjaon pohjalta yksilöt voidaan vakuuttaa myös poliittisen elämän tärkeydestä. Demokraattinen eettinen elämä ei perustu pelkästään poliittisiin hyveisiin, vaan tietoisuuteen sosiaalisen yhteistyön merkityksestä yksilöiden elämälle. (Honneth 2007, 231–232.) Tämä on keskeinen ero republikanismin ja elämänmuoto-teorian

välillä. Elämänmuoto-teoria edellyttää kunnioittavan tunnustuksen lisäksi arvostavaa tunnustusta, jonka myötä yksilöt kokevat tasavertaisuuden ja vapauden lisäksi olevansa merkittäviä yhteiskunnan jäseniä.

Honnethin elämänmuoto-teorialle on keskeistä, että yhteiskunnan tunnustusta välittäviä vuorovaikutuksen alueita tulee pystyä hahmottamaan niiden sisäisten tarkoitusten perusteella. Rakenteellista eriytymistä (*functional differentiation*), joka tarkoittaa yhteiskunnan toimintojen erittelyä erilaisten normatiivisten asenteiden perusteella, tulee pitää elämänmuoto-teorian keskeisenä elementtinä (Honneth 2019, 705). Elämänmuoto-teoriassa keskeiset yhteiskuntarakenteet muodostuvat kolmen toiminnallisesti eriytyneen alueen välisestä vuorovaikutuksesta, joiden uusintamista ja toimintaa ohjaavat näiden alueiden omalakisesti tunnustukseen perustuvat normatiiviset ja moraaliset järjestelmät (Honneth 2018, 112–113). Elämänmuoto-teorian demokratiakäsityksessä yksilöiden vapaus riippuu keskeisesti yhteiskunnan sosiaalisten ja normatiivisten käytäntöjen oikeudenmukaisuudesta.

Honnethin tapa paikantaa vapaus ja sen edellytykset yhteiskuntarakenteisiin ja normatiivisiin käytäntöihin jättää kuitenkin huomiotta, että sosiaalisen vapauden kannalta on tärkeää selvittää, minkälaisia asioita yksilöiden autonomialta odotetaan. Joel Andersonin (2013, 19) mukaan Honnethin laatima normatiivinen rekonstruktio pystyy tunnistamaan sellaisia sosiaalisen vuorovaikutuksen muotoja, jotka estävät ja tukevat sosiaalisen vapauden toteutumista, mutta keskittyessään yhteiskunnan rakenteellisiin tekijöihin hänen teoriansa ei erityisesti tarkastele minkälaisia asioita vapaus edellyttää yksilöiltä. Yksilöiden, joiden tulisi olla vapaita, pitäisi pystyä ohjautumaan erilaisissa vapauden järjestelmissä niiden edellyttämillä tavoilla, ja tietää minkälaisissa tilanteissa oikeudellisia, moraalisia ja sosiaalisia vapauskäsityksiä tulisi soveltaa. Elämänmuoto-teorian eettisen elämän ajatuksen olisi siksi pystyttävä kehittämään yksilöiden kykyä sellaiseen autonomisuuteen ja vuorovaikutukseen, joka näkyy taitona ohjautua erilaisten vapauskäsitysten mukaan. (Anderson 2013, 21.) Tällainen autonomia ja vuorovaikutus voi näkyä myös demokratiakykyjen kehittymisenä. Tiedostaessaan erilaisten vapauskäsitysten merkityksiä, he voivat myös ymmärtää, miksi eri teorit painottavat niitä eri tavoilla.

Demokratiakäsityksenä elämänmuoto-teorian keskeinen ajatus on, että poliittinen ja julkinen elämä tarvitsee ihmisten välistä vuorovaikutusta ja yhteiskuntarakenteita, jotka edistävät pakotonta ja vapaata osallistumista. Monista Honnethin kuvauksista voidaan päätellä, että elämänmuoto-teoria olettaa yksilöiltä laajaa ymmärrystä heidän välisen vuorovaikutuksen merkityksistä. Jäsenän seuraavana elämänmuoto-teorian olettamaa käytännöllistä itseymmärrystä tutkielmassa hahmotetulla tavalla.

3.5.3 Käytännöllinen itseymmärrys elämänmuoto-teoriassa

Elämänmuoto-teorian oletettavia teoreettisia lähtökohtia tutkielmassa käytetyn jäsenyyksen mukaan ovat sosiaalinen vapauskäsite, yhteistyöhön perustuvat käytännöt sekä kunnioituksen ja arvostuksen tunnustussuhteet. Näiden lähtökohtien on tarkoitus perustella demokratiakäsitystä, jossa yksilöt osallistuvat omaehtoisesti ja pakottomasti yhteiskuntaa ylläpitäviin käytäntöihin. Tunnustukseen perustuvat normit ja vastavuoroinen vuorovaikutus sosiaalisessa elämässä tukevat myös poliittista osallistumista.

Elämänmuoto-teorian vapauskäsite on sosiaalinen vapauskäsite. Honnethin näkemyksen mukaan ainoastaan sosiaalisessa vapaudessa negatiiviset ja refleksiiviset vapaudet voivat todella olla mahdollisia. Sosiaalinen vapaus ei ole vain vapautta yksilöiden itsesuhteissa, vaan se viittaa myös vapaisiin ja tasavertaisiin sosiaalisiin olosuhteisiin. Itseymmärryksen kannalta tämä tarkoittaa, että yksilöt kokevat olevansa vapaita ja merkityksellisiä yhteiskunnan jäseniä, jotka ymmärtävät toistensa elämän ja vapauden olevan riippuvaista ihmisten välisestä vastavuoroisesta vuorovaikutuksesta.

Yhteistyö on keskeinen elämänmuoto-teorian oletettava lähtökohta. Käytännöllisenä itseymmärryksenä tämä tarkoittaa yksilöiden ymmärrystä siitä, että heidän yksilöllinen ja yhteiskunnallinen elämänsä edellyttää yhteistyötä ja vuorovaikutusta toistensa välillä. Näin ihmiset ovat tietoisia yksilöiden välisestä riippuvuudesta. Yhteistyöhön perustuvan työnjaon avulla ihmiset voidaan myös vakuuttaa poliittisen elämän tärkeydestä.

Koska elämänmuoto-teoria olettaa vastavuoroista vuorovaikutusta myös työnjaossa, se olettaa kunnioituksen lisäksi myös arvostuksen tunnustussuhdetta ja siihen kuuluvaa käytännöllistä itseymmärrystä. Yhteistyöhön perustuva työnjako tukee kunnioittavan ja arvostavan itseymmärryksen omaksumista, jolloin yksilöt voivat kokea olevansa tasavertaisia ja merkittäviä yhteiskunnan jäseniä.

Kuten elämänmuoto-teorian olettamista itseymmärryksen muodoista voidaan huomata, tämä demokratiakäsite edellyttää laajaa yksilöiden välistä tietoisuutta sosiaalisen ja yhteiskunnallisen elämän merkityksistä. Honneth kuvaa tällaista itseymmärrystä solidaarisuutena. Honnethin (2019, 701) mukaan solidaarisuus viittaa ihmisten vuorovaikutuksellisiin suhteisiin, joissa vastavuoroisesti toimiminen on tiedostettua ja tarkoituksellista. Solidaariset suhteet perustuvat vastavuoroiseen vuorovaikutukseen ja monimutkaisissa yhteiskunnissa elävien yksilöiden keskinäisen riippuvuuden tiedostamiseen. Ihmiset ovat kiinnostuneita toistensa hyvinvoinnista ja ymmärtävät, että heidän toimensa ovat edullisia myös muiden kannalta, ja siten he osallistuvat tietoisesti yhteisten päämäärien tavoitteluun. (Honneth 2019, 701–702.) Näin ollen elämänmuoto-teoria on myös vaativin tutkielmassa jäsenelty demokratiakäsite, koska se edellyttää tasavertaisen ja yksilöiden vapauksia

tukevien poliittisten oikeuksien ja julkisten rakenteiden lisäksi myös sosiaalisia olosuhteita, joiden tukevat ihmisten välisen riippuvuuden ymmärtämistä.

Elämänmuoto-teoria on yhteiskunnan keskeiset rakenteet kattava teoria, jonka avulla voidaan esittää perusteita tasavertaisen ja vapaan yhteiskunnan järjestämiseen. Demokratiakäsityksenä se pyrkii hahmottelemaan odotuksia, jotka perustuvat demokraattisten yhteiskuntien normatiivisiin lupauksiin (Honneth 2019, 708).²⁹ Yhteiskuntien kehitystä ja sen rakenteita ohjaavat ihmisten moraalisesti motivoituneet asenteet ja kamppailut, jotka oikeutetaan ennen muuta sosiaalisten arvojen ja normatiivisten sitoumuksien perusteella (Honneth 2014, 329). Siksi Honneth (2014, 335) ajattelee, että yhteiskuntarakenteet voidaan ajatella mahdollisuuksiksi myös sosiaalisesti oikeudenmukaiselle yhteiskunnalle. Elämänmuoto-teorian keskeinen ajatus on, että ihmisten tasavertaisuuden ja vapauden on toteuduttava poliittisen ja julkisen elämän lisäksi myös muilla yhteiskunnan osa-alueilla, jotta voimme kutsua yhteiskuntaa vapaaksi ja demokraattiseksi.

²⁹ Honnethin (2019, 708) mukaan elämänmuoto-teorian ei ole tarkoitus ilmaista itseymmärrystä, joka välttämättä voidaan tavoittaa nykyolosuhteissa, vaan hahmottaa normatiivisia lupauksia, joille vapaa yhteiskunta voidaan perustaa. Tämän voidaan ajatella pätevän jokaisen demokratiakäsityksen kohdalla. Teoriat ovat idealisoituja kuvauksia varsinaisista demokraattisista yhteiskunnista, ja niiden on usein tarkoitus myös pystyä ohjeistamaan, kuinka niiden kuvaamia demokratiakäsityksiä voidaan toteuttaa.

4 KESKUSTELU: DEMOKRATIA TEORIAT VERTAILUSSA

Sen lisäksi, että demokratia on kollektiivinen päätöksenteon menetelmä, demokratiateorioiden voidaan sanoa kuvaavan myös sosiaalisia poliittisten ja yhteiskunnallisten suhteiden järjestämisen tapoja. Eri demokratiateoriat painottavat erilaisia näkökulmia demokratian keskeisimmistä merkityksistä ja jokaisen teorian näkemyksiä voidaan jollain tavalla pitää nykyaikaisille demokraattisille yhteiskunnille tärkeinä osatekijöinä. Ilman käsitystä yksilöiden tasavertaisuudesta ja autonomiasta nykyinen poliittinen elämä ei olisi mahdollista. On myös tärkeää korostaa yksilöiden välistä kunnioitusta ja vuorovaikutusta, koska silloin yhteisymmärrykseen perustuvia päätöksiä on helpompi tehdä. Lisäksi demokraattinen yhteiskunta tarvitsee sosiaalisia arvoja sekä yksilöiden vapauksin perusteltavia normatiivisia käytäntöjä, jotka tukevat poliittisia yhteiskuntarakenteita.

Erilaiset demokratiateoriat olettavat ihmisiltä erilaisia arvoja ja asenteita. Kun ihmisillä on erilaisia sosiaalisia ja poliittisia käsityksiä demokraattisen yhteiskunnan käytännöistä vaikuttavat nämä myös siihen, mitä asioita pidetään poliittisesti tärkeinä ja mikä ylipäätään katsotaan poliittiseksi ja yhteiskunnalliseksi toimijuudeksi. Syyt julkiseen ja yhteiskunnalliseen osallistumiseen voivat vaihdella, koska erilaiset lähtökohdat muodostavat erilaisia oletuksia poliittisen toiminnan merkityksistä. Alla olevassa taulukossa on tiivistelmä tutkielmassa käsitellyistä aiheista. Se jäsentää normatiivisten demokratiateorioiden olettamia itseymmärryksen muotoja tässä tutkielmassa tehdyn jäsenyyksen mukaan.

TAULUKKO 1. Käytännöllinen itseymmärrys normatiivisissa demokratiateorioissa

Demokratiateoria	Vapauskäsitys	Toimijuus ja arvot	Keskeiset tunnustuksen muodot
Liberalismi	Negatiivinen	Pluralismi	Yksilöiden autonomia ja tasavertaisuus
Republikanismi	Refleksiivinen	Kollektiivinen itsemäärääminen	Kunnioitus
Demokratia elämänmuotona	Sosiaalinen	Yhteistyö	Kunnioitus ja arvostus

Liberaalien demokratiateorioiden vapauskäsitys perustuu negatiiviselle vapauskäsitteelle, jonka merkitys on erityisesti puuttumattomuudessa ja riippumattomuudessa. Yksilöt ajatellaan yhteiskunnan perustaviksi yksiköiksi, joilla on samat perusoikeudet, jotka takaavat heille hyvän elämän edellytykset. Ihmiset käsitetään itsenäisiksi omaa elämäänsä ohjaaviksi toimijoiksi, jotka voivat tavoitella hyvän elämän edellytyksiä kuten haluavat, kunhan eivät hankaloita muiden mahdollisuutta toimia samalla tavalla. Liberaalit demokratiakäsitykset olettavat myös pluralismiin perustuvia arvoja ja toimijuutta. Pluraalien arvojen mukaan elämällä yksilöt voivat periaatteellisella tasolla ajatella, että heidän hyvää elämää koskevat käsitykset ovat hyväksyttävissä myös muiden toimesta. Pluralismi on tärkeää myös siksi, että se mahdollistaa politiikan väittelykeskeisen luonteen. Tunnustuksen kannalta liberalismiin demokratiakäsitys edellyttää minimaalista toisten oikeuksien ja vapauden kunnioittamista. Liberaaleissa teorioissa ajatellaan, että yksilöiden tulee pystyä muodostamaan käsityksensä hyvästä elämästä itsenäisesti.

Liberaalien demokratiateorioiden ongelmana kuitenkin on, että pelkät oikeudelliset suhteet eivät välttämättä riitä takaamaan tasavertaista yhteiskuntaa, jossa ihmiset voisivat kehittää ymmärrystä itsestään tasavertaisina ja vapaina yksilöinä. Eriarvoistavat rakenteet ja käytännöt, kuten kilpailu ja pääoman tavoittelu, hankaloittavat myös yhteiskunnan instituutioiden kyky tukea itseymmärrystä, jossa yksilöt ovat tietoisia tasavertaisuuden ja autonomian merkityksistä.

Republikaaniset teoriat käsittävät vapauden kommunikatiivisessa merkityksessä. Refleksiivinen vapaus tarkoittaa, että yksilöt ovat vapaita, kun he pystyvät ilman kohtuuttomia ulkoisia esteitä arvioimaan elämäänsä kuuluvia merkityksiä ja valintoja. Tämä on mahdollista vain silloin, kun ihmiset pystyvät

yhdessä keskustelemaan ja sopimaan heille tärkeistä asioista. Siksi republikanismin vapauskäsitys edellyttää kykyä sellaiseen kollektiiviseen itsemääräämiseen, jonka avulla yksilöt ottavat sellaisia asenteita itseään kohtaan, joissa otetaan huomioon myös muiden vapauden edellytyksiä. Keskusteluissa ja päätöksenteon prosesseissa republikanismin demokratiakäsitys korostaa kunnioittavan tunnustuksen merkitystä, eli keskusteluissa kaikkia osapuolia on pidettävä tasavertaisesti kunnioitusta ja vapautta ansaitsevina yksilöinä. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että demokraattisissa prosesseissa on tasavertaisesti huomioitava jokaisen mielipiteitä.

Republikanismin demokratiakäsitys perustelee yksilöiden keskinäisen kunnioituksen ja luottamuksen merkitystä demokraattisissa yhteiskunnissa. Kommunikatiiviset arvot ovat tärkeitä, koska niiden avulla ihmiset voivat ohjata toimintaansa yhteisesti jaettujen merkityksien mukaisesti.

Elämänmuoto-teoriassa vapauskäsitys on sosiaalinen vapauskäsitys, ja se korostaa tasavertaisten sosiaalisten käytäntöjen ja ihmisten välisten tunnustussuhteiden merkitystä poliittisten ja yhteiskunnallisten rakenteiden kannalta. Demokraattisten rakenteiden olisi oltava sellaisia, jotka tukevat vastavuoroisuuteen perustuvia käytäntöjä muillakin, kuin julkisilla ja poliittisilla yhteiskunnan alueilla. Elämänmuoto-teoria olettaa myös yhteistyöhön perustuvia käytäntöjä ja työnjakoa. Yhteistyöhön pohjautuvien käytäntöjen avulla ihmiset voivat ymmärtää, että he ovat riippuvaisia toisistaan ja että heidän tekemällään työllä on merkitystä myös muiden kannalta. Siten elämänmuoto-teoria olettaa kunnioittavan tunnustuksen lisäksi myös arvostavaa tunnustusta, ja näiden käytännöllisen itseymmärryksen muotoja. Itsekunnioitus ja itsearvostus ilmenee yksilöiden tietoisuutena yksilöllisen elämän sosiaalisista merkityksistä.

Elämänmuoto-teoria on yhdenlainen kattava kuvaus nykyaikaisista demokraattisista yhteiskunnista ja niiden keskeisten rakenteiden normatiivisista toimintaperiaatteista, mutta myös oikeudenmukaisemmasta yhteiskunnasta. Se selittää miksi poliittisia rakenteita on tuettava sosiaalisilla julkista elämää voimistavilla asenteilla ja arvoilla. Tasavertaiset sosiaaliset olosuhteet edistävät yhteiskunnallisten rakenteiden toimintaa. Honnethin elämänmuoto-teoria saattaa kuitenkin luottaa liikaa yhteiskuntarakenteiden kykyyn tuottaa tasavertaisia ja vapaita sosiaalisia olosuhteita. Demokraattisen yhteiskunnan toimintaa olisi hyvä tukea edistämällä ihmisten vapauden ja toiminnan edellytyksiä.

Honnethin tunnustussuhdeteorian avulla voidaan tarkastella arvoja ja asenteita, joita demokraattiseen yhteiskuntaan kasvaneilta ihmisiltä voidaan odottaa. Lisäksi Honneth pystyy perustelemaan tunnustussuhdeteoriansa avulla, miksi teorioiden normatiivisten edellytysten täyttäminen on niiden kuvaamien lähtökohtien kannalta tärkeää. Käytännöllisen itseymmärryksen kehityksen kannalta on ratkaisevaa, että erilaisten normatiivisten oletuksien on pystyttävä toteutumaan ihmisten välisessä

vuorovaikutuksessa ja yhteiskunnan käytännöissä. Ihmisten on pystyttävä ajattelemaan toisensa osallisina demokratiakäsitysten havainnollistamisessa sosiaalisissa ja poliittisissa suhteissa, jotta niiden oletamat normatiiviset edellytykset voivat olla ohjaamassa yksilöiden välistä vuorovaikutusta.

Demokraattisten yhteiskuntien toiminta on keskeisellä tavalla riippuvaista sen jäsenten asenteista ja keskinäisestä vuorovaikutuksesta, joten demokraattisten instituutioiden vahvistamiseksi on tärkeää pohtia, minkälaiset asiat tukevat jokaisen yksilön itsemääräämistä ja kykyä toimia demokraattisissa yhteiskunnissa. Yksi tapa tukea yksilöiden autonomiaa on kehittää ihmisten ymmärrystä erilaisten vapauskäsitteiden merkityksistä (Anderson 2013). Erilaisten vapauskäsitteiden soveltaminen asiaankuuluvissa yhteyksissä voi tarkoittaa myös yksilöiden demokratiakykyjen kehittymistä. Demokratiakäsitteet olettavat erilaisia käsitteitä vapaudesta, joten yksilöiden kyky toimia vapauskäsitteiden vaatimalla tavalla voi tukea myös ymmärrystä demokratian erilaisista merkityksistä.

5 LOPUKSI

Normatiiviset demokratiateoriat pyrkivät hahmottamaan, minkälaisista asioista demokraattisten yhteiskuntien tulisi koostua. Jokainen niistä pystyy myös selittämään tietynlaisia moraalisia ja sosiaalisia odotuksia, joita voidaan pitää tärkeinä demokraattisten yhteiskuntien jäsenten itseymmärrykselle. Liberaalit teoriat painottavat yksilöiden tasavertaisuutta ja autonomiaa, republikaaniset käsitykset ihmisten välistä vuorovaikutusta ja elämänmuoto-teoria korostaa vastavuoroisuuteen perustuvan sosiaalisen elämän merkitystä. Jokaisen demokratiakäsityksen korostamia teoreettisia lähtökohtia voidaan pitää jollain tavalla keskeisinä nykyaikaisille demokraattisille yhteiskunnille.

Tutkielmassa on käsitelty erilaisten demokratiakäsityksien normatiivisten oletuksien perusteella niiden olettaa käytännöllistä itseymmärrystä Honnethin tunnustussuhdeteorian avulla. Näin on huomattu, että erilaiset tavat ajatella demokratian normatiivista sisältöä johtavat erilaisiin odotuksiin ihmisten jakamista arvoista ja asenteista. Erilaisilla demokratiakäsityksillä on erilaiset näkemykset siitä, mitä ihmisten itseymmärrykseen ja vapauteen liittyy. Vaihtelevat lähtökohdat johtavat erilaisiin käsityksiin siitä, mitä demokratiaan tulisi kuulua, mitä asioita sen tulee kattaa ja kuinka sitä tulisi toteuttaa. Näistä on hyvä olla tietoinen, kun keskustelee demokratian merkityksistä.

LÄHTEET

- Anderson, J. (2013). The fragile accomplishment of social freedom. *Krisis* 1(5), 18–22.
- Barber, B. R. (2003). *Strong democracy: Participatory politics for a new age* (20. Laitos, jossa on uusi johdanto). University of California Press.
- Cunningham, F. (2002). *Theories of democracy: A critical introduction*. Routledge.
- Gagnon, J. (2018). 2,234 Descriptions of democracy: An update to democracy's ontological pluralism. *Democratic theory*, 5(1), 92–113.
- Freedon, M., & Kilpeläinen, T. (2020). *Mitä on liberalism? niin & näin*.
- Freeman, S. (2011). Capitalism in the classical and high liberal traditions. *Social philosophy and policy*, 28(2), 19–55.
- Habermas, J. (1989). *The theory of communicative action: Vol. 2, lifeworld and system: A critique of functionalist reason*. Polity Press.
- Habermas, J. (1997). *Between facts and norms: Contributions to a discourse theory of law and democracy* (laitos, jossa paperinen kansi). Polity Press.
- Hirvonen, O., & Laitinen, A. (2016). Recognition and democracy – an introduction. *Thesis eleven*, 134(1), 3–12.
- Hirvonen, O. (2016). Democratic institutions and recognition of individual identities. *Thesis eleven*, 134(1), 28–41.
- Hirvonen, O. (toim.) (2020). *Tunnustuksen filosofia ja politiikka. Hegelistä nykypäivään*. Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Honneth, A. (1995). *The struggle for recognition: The moral grammar of social conflicts*. Polity Press.
- Honneth, A. (2007). Democracy as reflexive cooperation: John Dewey and the theory of democracy today. Teoksessa Axel Honneth, *Disrespect*. Polity Press, 218–239.
- Honneth, A. (2014). *Freedom's right: The social foundations of democratic life*. Polity Press.
- Honneth, A., Kuusterä, A., & Palmusaari, J. (2018). *Sosialismin idea*. Gaudeamus.
- Honneth, A. (2019). Recognition, democracy, and social liberty: A reply. *Philosophy and social criticism* 2019, 45(6), 694–708.
- Honneth, A. (2021). *Recognition: A chapter in the history of European ideas*. Cambridge University Press.
- Ikäheimo, H. (2007). Recognizing persons. *Journal of consciousness studies*, 14(5-6), 224–247.
- Ikäheimo, H. (2009). A vital human need: Recognition as inclusion in personhood. *European journal of political theory*, 8(1), 31–45.
- Ikäheimo, H., & Laitinen, A. (2011). *Recognition and social ontology*. Brill.
- Jessop, B. (1994). The transition to post-Fordism and the Schumpeterian workfare state. Teoksessa Roger Burrows & Brian Loader (toim.): *Towards post-Fordist welfare state?* Routledge, 13–37.
- Kurz, H.D. (2016). Adam Smith on markets, competition, and violations of natural liberty. *Cambridge journal of economics*, 40(2), 615–638.

- Laitinen, A. (2015). Broader contexts of non-domination: Pettit and Hegel on freedom and recognition. *Critical review of international social and political philosophy*, 18(4), 390–406.
- List, C. (2011). The logical space of democracy. *Philosophy & public affairs* 39(3), 262–297.
- McBride, C. (2013). *Recognition*. Polity Press.
- Mills, C.W. (2017). *Black rights/white wrongs: The critique of racial liberalism*. Oxford University Press.
- Moon, J.D. (2003). Liberalism, autonomy, and moral pluralism. *Political theory*, 31(1), 125–135.
- Mouffe, C. (2000). *The Democratic paradox*. Verso.
- Nussbaum, M. (2010). *Not for profit: Why democracy needs the humanities*. Princeton University Press.
- Pettit, P. (1997). *Republicanism: A theory of freedom and government*. Clarendon Press.
- Pettit, P. (2001). *A Theory of freedom: From psychology to the politics of agency*. Polity Press: Blackwell.
- Pettit, P. (2012). *On the people's terms: A republican theory and model of democracy*. Cambridge University Press. (e-kirja)
- Pinkard, T. (1996). *Hegel's phenomenology. The sociality of reason* (laitos, jossa paperinen kansi). Cambridge University Press.
- Putnam, R. D., Leonardi, R. & Nanetti, R. Y. (1993). *Making democracy work: Civic traditions in modern italy*. Princeton University Press.
- Rautiainen, M., Moisio, O., & Männistö, P. (2018). *Kohti parempaa demokratiaa: Euroopan neuvoston demokratiakulttuurin kompetenssit kasvatuksessa ja opetuksessa*. Jyväskylän yliopisto, opettajankoulutuslaitos.
- Rawls, J. (2005). *Political liberalism* (laajennettu laitos). Columbia University Press.
- Ruuskanen, P. (2019). Joseph A. Schumpeter – Kapitalismi muutoksena. Teoksessa Ilkka Kauppinen, Miikka Pyykkönen, & Olli-Pekka Moisio (toim.): *1900-luvun saksalainen yhteiskuntateoria*. Gaudeamus 2019, 50–69.
- Smith, A. & Haakonssen, K. (2002). *The theory of moral sentiments*. Cambridge University Press.
- Taylor, C. (1994). The politics of recognition. Teoksessa Amy Gutmann (toim.) *Multiculturalism. Examining the politics of recognition*. Princeton University Press, 25–73.
- Thompson, S. (2006). *The political theory of recognition. A critical introduction*. Polity Press.
- Tully, J. (2000). Struggles over recognition and distribution. *Constellations* (Oxford, England), 7(4) 469–482.
- Weinstock, D. (2017). Compromise, pluralism, and deliberation. *Critical review of international social and political philosophy*, 20(5), 636–655.
- Zurn, C. (2015). *Axel Honneth. A critical theory of the social*. Polity.